

Учреждение образования
«Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина»

УТВЕРЖДАЮ

Первый проректор

Учреждения образования

«Брестский государственный

университет имени А.С. Пушкина»

_____ С.А. Марзан

« ____ » _____ 2019 г.

Регистрационный № УД-_____/гос.

**ПРОГРАММА ГОСУДАРСТВЕННОГО ЭКЗАМЕНА
ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ, НАПРАВЛЕНИЮ СПЕЦИАЛЬНОСТИ**

для специальности:

1-21 03 01-02 История (археология)

2019 г.

СОСТАВИТЕЛИ:

А.Н. Вабищевич, заведующий кафедрой истории славянских народов Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», доктор исторических наук, профессор;

В.В. Зданович, заведующий кафедрой истории Беларуси Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», доктор исторических наук, профессор;

Е.И. Пашкович, заведующий кафедрой всеобщей истории Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент;

А.А. Башков, доцент кафедры истории славянских народов Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент;

А.А. Савич, доцент кафедры истории славянских народов Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент;

Л.П. Никитенкова, доцент кафедры истории славянских народов Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат философских наук, доцент.

А.Ю. Бодак, доцент кафедры всеобщей истории Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент;

Г.И. Посохина, доцент кафедры всеобщей истории Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент;

Т.М. Милач, доцент кафедры всеобщей истории Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент;

П.И. Гарбуль, доцент кафедры истории Беларуси Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», кандидат исторических наук, доцент.

Программа составлена на основе: типовых учебных программ и учебных программ по дисциплинам «История первобытного общества», рег. № УД-22-015-15/уч. от 30.06.2015 г.; «История Беларуси» рег. № ТД-D.371/тип. от 03.05.2016 г.; «История новейшего времени» рег. № ТД-D.362/тип. от 06.01.2016 г.; «История России и Украины», рег. № ТД-D.336/тип. от 27.04.2015 г.; «История Азии и Африки в средние века», рег. № УД-21-005-16/уч. от 30.06.2016 г.; «История южных и западных славян», рег. № УД-22-005-16/уч. от 30.06.2016 г.; «Тэарэтычныя асновы археалогіі», рег. № ТД-D.343/тип. от 27.04.2015 г.; «Историография археологии Беларуси» рег. № ТД- D.348/тип. от 20.06.2015 г.;

«Палявая археалогія» рэг. № ТД- D.351/тип. от 20.06.2015 г.; «Метадалогія археалогіі» рэг. № ТД-D.342/тип. от 27.04.2015 г.

РЕКОМЕНДОВАНА К УТВЕРЖДЕНИЮ:

Кафедрой истории славянских народов Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина»
(протокол № 9 от 22.03.2019 г.)

Научно-методическим советом Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина»
(протокол № ____ от «__» _____ 2019 г.

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Учебная программа предназначена для подготовки студентов выпускного курса к сдаче Государственного экзамена по специальности, направлению специальности для специальности 1-21 03 01-02 История (археология), которая является итоговым этапом процесса обучения по дисциплинам с целью определения теоретической и практической подготовленности выпускника к выполнению профессиональных задач.

На Государственный экзамен выносятся следующие дисциплины: «История первобытного общества», «История Беларуси», «История новейшего времени», «История России и Украины», «История Азии и Африки в средние века», «История южных и западных славян», «Методология археологии», «Теоретические основы археологии», «Полевая археология», «Историография археологии Беларуси».

Общая характеристика содержания дисциплины и ее структурных частей.

Исходным концептуальным началом учебных дисциплин, выносимых на Государственный экзамен является положение о том, что в мировой и национальной истории и культуре существует два основных подхода к изучению прошлого – через изучение духовного и материального наследия. Это в свою очередь становится стержнем для формирования ряда научных подходов, концепций, теорий, которые ложатся в основу образовательного процесса. Используя достижения гуманитарных наук, изучая, понимая, интерпретируя, реконструируя, объясняя исторические события, выпускник способен стать полноценным субъектом мирового сообщества. В связи с этим в представленной программе приоритетными являются следующие компоненты: история Беларуси в контексте всемирной истории и общая археология.

Содержание программы соответствует современным достижениям исторической, археологической наук и ориентирует на компетентностный подход к изучению мировой истории и археологии. В соответствии с Образовательным стандартом высшего образования первой ступени Республики Беларусь студенты в процессе их профессиональной подготовки должны овладеть тремя группами компетенций:

- уметь применять базовые научно-теоретические знания для решения теоретических и практических задач;
- владеть междисциплинарным подходом при решении проблем;
- обобщать и распространять передовой опыт организации воспитательной работы;
- формировать чувство гражданственности и патриотизма, развивать эстетические представления и высокие моральные качества личности;
- формулировать и решать задачи, возникающие в ходе научно-исследовательской и педагогической деятельности;
- использовать необходимые методы исследования, модифицировать существующие и создавать новые методы исследования, исходя из конкретных задач.

Цель Государственного экзамена: выявление и оценка уровня усвоения студентами теоретических и практических знаний и умений по археологическим и историческим дисциплинам. В ходе Государственного экзамена выпускники должны

продемонстрировать, определяемые типовыми учебными программами знания, умения и опыт владения ими при решении профессионально-педагогических задач.

Задачи Государственного экзамена:

- систематизация теоретических знаний о сущности и закономерностях развития мировой истории и археологии в контексте культурно-исторического развития человечества;
- оценка степени владения студентами категориями, понятиями, терминологией по всеобщей истории и археологии.

Требования к знаниям и умениям студентов. На Государственном экзамене по специальности, направлению специальности для специальности 1-21 03 01-02 История (археология), студент должен:

- раскрыть потребность в изучении данных дисциплин для ориентации и адаптации во всех сферах общественной жизни;
- уметь выявлять основные тенденции и периоды социально-экономического, политического и культурного развития Беларуси; государств восточных, южных и западных славян; стран Европы, Америки, Азии и Африки;
- знать и понимать различные направления, концепции, теории в исторической и археологической науке, а так же их место и роль в современном обществе;
- знать результаты основных исторических и археологических открытий в Беларуси и мире;
- уметь систематизированно изложить и раскрыть сущность различных подходов и методик исторического и археологического изучения;
- уметь анализировать исторические события и процессы локального, регионального, глобально-цивилизованного уровня и характера и давать им объективную научно-историческую оценку;
- показать знание основ методологии исторического и археологического исследования;
- показать современные функции истории и археологии, а также их правовое положение в государстве;
- владеть основными периодами западной и восточной цивилизаций;
- знать уровень современного развития истории и археологии в Беларуси;
- дать сравнительный анализ состоянию и развитию исторической и археологической науки в сопредельных государствах;
- уметь осуществлять междисциплинарный синтез исторического знания и других гуманитарных дисциплин с целью выработки общегуманитарной методики познания и мировоззрения;
- реконструировать и объяснить историко-культурные преобразования в обществе через призму исторической и археологической теории;
- владеть особенностями экономического, социального, политического и культурного развития стран Европы, Америки, Азии и Африки;
- раскрыть проблему сохранения исторического и археологического наследия в белорусской национальной культуре.

Программа Государственного экзамена составлена таким образом, чтобы выпускники могли показать не только знания теории, но и продемонстрировать определённые умения и навыки, которые понадобятся им в практической работе. Данной программой можно пользоваться на Государственном экзамене.

СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА

ГІСТОРЫЯ ПЕРШАБЫТНАГА ГРАМАДСТВА

Гісторыя першабытнага грамадства як раздзел гістарычнай навукі

Мэты, задачы і прадмет вывучэння. Агульная характарыстыка этапаў першабытнага грамадства. Перыядызацыя і храналогія першабытнай гісторыі. Перыядызацыя Л.Моргана. Роля і значэнне вывучэння гісторыі першабытнага грамадства. Сучасны стан і перспектывы гісторыі першабытнага грамадства ў свеце. Агульная характарыстыка этапаў першабытнасці.

Асновы антрапагенезу

Месца чалавека ў жывёльным свеце. Тэорыі антрапагенезу. Архантрапы. Палеантрапы. Неантрапы. Фактары прамаходжэння. Марфалагічныя адрозненні. Гіпотэзы антрапалагічных зменаў. Тэорыі фармавання “чалавека разумнага”. Расавыя адрозненні. Распаўсюджванне чалавека па кантынентах.

Эвалюцыя шлюбных адносін

Праміскуітэт і табу. Тыпы і кампаненты табу. Кроўнарадавая, пунулуальная, парная і патрыярхальная сямья. Віды і ступені сваяцтва. Паняцці матрыярхату і патрыярхату. Асноўныя паняцці, звязаныя са шлюбам. Функцыі шлюбу.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ

Беларускія землі ў часы першабытнага грамадства, узнікнення дзяржаўнасці і станаўлення феадальных адносін (100 тыс. год да н. э. – сярэдзіна XIII ст.)

Першабытная эпоха на тэрыторыі Беларусі (100—35 тыс. гг. да н.э. — VIII ст. н. э.) Першапачатковае засяленне. Рассяленне славян. Узаемаадносіны з балтамі. Праблема паходжання беларусаў. Сельская абшчына («мір»). Паселішчы і гарадзішчы. Рэлігія і культура крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў.

Раннефеадальныя дзяржаўныя ўтварэнні на беларускіх землях (IX – першая палова XIII ст.) Праблема ўзнікнення дзяржаўнасці Беларусі. Дзяржаўнасць Полацкай зямлі. Утварэнне Тураўскага княства. Арганізацыя кіравання і дзяржаўны лад у землях-княствах. Звычайнае і пісьмовае права. Пачаткі судаводства. Феадальная раздробленасць. Барацьба з крыжацкай агрэсіяй і нашэсцем мангола-татараў.

Рэлігія і культура. Жыццё і дзейнасць рэлігійна-асветніцкіх дзеячаў: Ефрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Кліменція Смаляціча, Аўраамія Смаленскага.

Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае ў XIII – першай палове XVI ст.

Утварэнне і ўмацаванне Вялікага княства Літоўскага. Асноўныя падыходы да праблемы ўтварэння Вялікага княства Літоўскага. Міндоўг і яго палітыка. Княжанне Войшалка, Трайдзеня, Віцены, Гедзіміна і Альгерда. Уключэнне ў склад ВКЛ Полацкага, Віцебскага, Менскага княстваў і падняпроўскіх зямель. Абвастрэнне ўнутраных супярэчнасцей у Вялікім княстве Літоўскім у канцы XIV

ст. Дынастычная барацьба ў 70-я гг. XIV ст. Княжанне Вітаўта, яго ўнутраная і знешняя палітыка. Барацьба феадальных групавак за ўладу ў 30-я гг. XV ст. Казімір IV і яго палітыка. Палітычныя працэсы на беларускіх землях у канцы ХУ-першай палове ХVI стст. Значэнне Вялікага княства Літоўскага ў гісторыі беларускага народа.

Знешняя палітыка Вялікага княства Літоўскага. Супрацьстаянне з Ордэнам. Давыд Гарадзенскі. «Вялікая вайна». Барацьба з мангола-татарамі. Падрыхтоўка, заключэнне, змест і вынікі Крэўскай уніі. Адносіны Вялікага княства Літоўскага з Маскоўскай дзяржавай. Набегі крымскіх татар і барацьба з паўднёвым агрэсарам.

Дзяржаўны лад Вялікага княства Літоўскага. Сталіцы, герб і мова дзяржаўнага справаводства. Органы дзяржаўнай улады і кіравання. Судовая сістэма і асаблівасці яе існавання ў XIV–XV ст. Агульназемскія прывілеі 1492 і 1506 гг. Мясцовае кіраванне. Суды і заканадаўства. Статуты Вялікага княства Літоўскага 1529, 1566 і 1588 гг. Судовая рэформа. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел Вялікага княства Літоўскага.

Эканамічнае развіццё і сацыяльныя адносіны. Феадальнае землеўладанне: дзяржаўнае, свецкае і царкоўнае. Магнаты, шляхта, баяры, сяляне. Сялянская гаспадарка і павіннасці сялян, іх юрыдычны стан. Гарады і замкі. Склад гарадскога насельніцтва. Магдэбургскае права і яго роля ў эканамічным і грамадска-палітычным жыцці гарадоў.

Беларускія землі ў другой палове XVI–XVIII стст.

Люблінская унія 1569 г. Распрацоўка і прыняцце Статута 1588 г. Стэфан Баторый, яго ўнутраная і знешняя палітыка. Інтэрвенцыя Рэчы Паспалітай у Маскоўскую дзяржаву ў пачатку XVII ст. Барацьба за Смаленск у 30-я гг. XVII ст.

Гарадское жыццё на беларускіх землях. Унутраная арганізацыя гарадскога жыцця. Цэхавая арганізацыя працы гарадскіх рамеснікаў. Унутраны і знешні гандаль беларускіх гарадоў.

Усталяванне фальваркава-паншчыннай сістэмы і прыгонніцтва на Беларусі. Аграрная рэформа сярэдзіны XVI ст. «Валочная памера» і яе сутнасць. Працэс запрыгоньвання сялян. Асноўныя формы антыфеадальнага пратэсту сялян.

Царква і рэлігія на Беларусі. Рэфармацыйны рух. Контррэфармацыя. Езуіты і іх дзейнасць на Беларусі. Берасцейскі царкоўны сабор, прыняцце ўніяцтва і яго сутнасць.

Казацка-сялянскія рухі сярэдзіны XVII ст. і вайна Расіі з Рэччу Паспалітай 1554–1667 гг. Уступленне ў вайну Швецыі. Кейданская унія. Стаўленне насельніцтва Беларусі да вайны.

Палітычнае бязладдзе і аслабленне Рэчы Паспалітай у канцы XVII – сярэдзіне XVIII ст. Барацьба магнацкіх групавак у Беларусі. Рэч Паспалітая ў Паўночнай вайне і яе вынікі для беларускіх зямель. Умяшальніцтва замежных дзяржаў у справы Рэчы Паспалітай.

Культура XVI–XVIII стст.

Беларусь у складзе Расійскай імперыі

Дысідэнцкае пытанне. Барская канфедэрацыя і першы падзел Рэчы Паспалітай. Дзейнасць Чатырохгадовага сейма і Канстытуцыя 3 Мая 1791 г. Другі

падзел Рэчы Паспалітай. Паўстанне пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі і яго ход на Беларусі. Трэці падзел Рэчы Паспалітай і ўключэнне беларускіх зямель у склад Расійскай імперыі.

Палітычнае становішча беларускіх зямель у складзе Расійскай імперыі. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел. Змены ў сістэме мясцовага дзяржаўнага кіравання і суда. Саслоўная палітыка. Канфесіянальна-нацыянальная палітыка царскага ўрада. Вайна 1812 г. і яе наступствы для Беларусі. Узмацненне палітычнай рэакцыі пасля Венскага кангрэса. Тайныя палітычныя таварыствы ў Беларусі. Паўстанне 1830–1831 гг. у Польшчы, Літве і Беларусі. Ліквідацыя уніяцкай царквы. Грамадскі рух у 30-я – 50-я гады XIX ст. (кансерватыўная плынь, ліберальны рух).

Сацыяльна-эканамічнае развіццё. Унутраны і знешні гандаль. Гарады і мястэчкі. Дынаміка колькасці гарадскога насельніцтва ў канцы XVIII–50-х гадах XIX ст. Прычыны рэформаў Кісялёва, іх сутнасць і значэнне.

Культура Беларусі ў першай палове XIX ст.

Буржуазныя рэформы і контррэформы. Асаблівасці палітыкі царызму ў Беларусі. Аграрныя рэформы другой паловы XIX ст. Новыя органы ў сістэме мясцовага дзяржаўнага кіравання і суда. Гарадское і сельскае самакіраванне. Асаблівасці палітыкі царызму ў заходніх губернях. Контррэформы. Рэжым выключных законаў у Беларусі.

Развіццё капіталізму і фарміраванне класаў буржуазнага грамадства. Прамысловая рэвалюцыя. Развіццё транспарту і сродкаў сувязі. Фарміраванне пралетарыяту і буржуазіі ў вёсцы і ў горадзе, іх нацыянальны склад.

Вызваленчыя рухі. Паўстанне 1863–1864 гг. у Польшчы, Літве і Беларусі. Народнікі як выразнікі інтарэсаў дробных вытворцаў. Ідэйна-арганізацыйны крызіс народніцтва. Пачатак прапаганды марксізму. Пераход сацыял-дэмакратаў да масавай агітацыі і ўздым рабочага руху ў другой палове 90-х гадоў. Утварэнне агульнагарадскіх і рэгіянальных рабочых арганізацый сацыял-дэмакратычнага кірунку. I з'езд РСДРП і яго рашэнні.

Культура Беларусі ў другой палове XIX ст. Нацыятворчыя працэсы ў Беларусі.

Беларусь у навейшы час

Барацьба агульнарасійскіх ліберальна-дэмакратычных і беларускіх нацыянальных партый і арганізацый за выбар шляхоў грамадскага развіцця Расіі і Беларусі. Роля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў гістарычным лёсе беларускага народа. Устанаўленне Савецкай улады ў Беларусі. Барацьба з германскімі і польскімі інтэрвентамі.

Шляхі фарміравання беларускай дзяржаўнасці на нацыянальна-дэмакратычнай і рэвалюцыйна-класавай асновах. Абвяшчэнне Беларускай Народнай Рэспублікі. Стварэнне беларускай савецкай дзяржаўнасці. Роля і месца БССР у складзе СССР.

Асаблівасці ажыццяўлення нэпа ў БССР. Стварэнне матэрыяльна-тэхнічнай базы індустрыяльна-аграрнага грамадства. Індустрыялізацыя. Калектывізацыя сельскай гаспадаркі. Экстэнсіўныя і інтэнсіўныя фактары развіцця эканомікі БССР у складзе адзінага гаспадарчага комплексу СССР. Курс на апераджальны рост у рэспубліцы цяжкай прамысловасці.

Культурнае і духоўнае жыццё ў БССР. Станаўленне і развіццё савецкай беларускай культуры. Палітыка беларусізацыі. Узмацненне адміністрацыйна-партыйнага кантролю ў сферы культуры. Адносіны да рэлігіі і царквы. Дасягненні і супярэчнасці развіцця культуры і навукі ў 30-я гг. XX ст. Вынікі «культурнай рэвалюцыі» у БССР. Асноўныя дасягненні беларускай мастацкай культуры, адукацыі, навукі ў 60-80-я гг. XX ст. Змены ў духоўным жыцці беларускага народа ў канцы 1980-х гг.

Усталяванне савецкай грамадска-палітычнай сістэмы ў БССР і яе асноўныя характарыстыкі. Канстытуцыйнае афармленне савецкай палітычнай сістэмы і кіруючай ролі камуністычнай партыі. Палітычныя рэпрэсіі 30-х гг. XX ст. Грамадска-палітычная сітуацыя ў БССР у першае пасляваеннае дзесяцігоддзе. Асаблівасці працэсу дэмакратызацыі грамадска-палітычнага жыцця ў другой палове 50-х – 60-я гг. XX ст. Грамадска-палітычнае жыццё БССР у 70-я – першай палове 80-х гг. XX ст. Спробы мадэрнізацыі савецкай грамадска-палітычнай сістэмы падчас палітыкі перабудовы. Прычыны крызісу і распаду СССР.

Асноўныя тэндэнцыі індустрыяльнага развіцця БССР ва ўмовах разгортвання навукова-тэхнічнай рэвалюцыі. Нарастанне экалагічных праблем, у тым ліку звязаных з Чарнобыльскай тэхнагеннай аварыяй. Прычыны паступовага запаволення тэмпаў эканамічнага росту і ўзнікнення цяжкасцей у сацыяльнай сферы.

Геапалітычнае становішча Беларусі ў сярэдзіне XX ст. Брэсцкая і Рыжская мірныя дамовы ў гістарычным лёсе беларускага народа. Беларускае пытанне пры афармленні Версальска-Вашынгтонскай сістэмы. Беларуская эміграцыя.

Грамадска-палітычнае, эканамічнае, нацыянальна-культурнае становішча Заходняй Беларусі ў складзе Польскай дзяржавы. Савецка-германская дамова аб ненападзе 1939 г. Пачатак Другой сусветнай вайны. Вызваленне Чырвонай Арміяй Заходняй Беларусі. Аб'яднанне беларускага народа ў складзе БССР. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны. Захоп Беларусі гітлераўскімі войскамі і ўстанаўленне фашысцкага акупацыйнага рэжыму. Кіруючая роля камуністычнай партыі ў арганізацыі партызанскага руху і падпольнай барацьбы. Сталінградская і Курская бітвы як пераломныя падзеі ў ходзе Вялікай Айчыннай вайны. Аперацыя «Баграціён». Вынікі вайны для беларускага народа і яго ўклад у Перамогу над фашызмам.

Удзел БССР у заснаванні і дзейнасці ААН. Статус БССР у садружнасці краін свету. Роля і месца БССР на міжнароднай арэне ў перыяд канфрантацыі дзвюх грамадска-палітычных сістэм у другой палове 40-х – першай палове 80-х гг. XX ст.

Суверэнная Рэспубліка Беларусь ва ўмовах глабалізацыі сусветных працэсаў. Нарастанне крызісу савецкай сістэмы. Распад СССР і новыя суадносіны сіл на сусветнай арэне. Утварэнне Садружнасці Незалежных Дзяржаў. Абвясчэнне Рэспублікі Беларусь. Заканадаўча-прававое афармленне дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь.

Асноўныя тэндэнцыі грамадска-палітычнага развіцця Рэспублікі Беларусь. Шляхі ўмацавання яе дзяржаўнага суверэнітэту. Увядзенне прэзідэнцкай формы кіравання. Вынікі рэспубліканскіх рэферэндумаў 1995, 1996, 2004 гг. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 г. (са зменамі і дапаўненнямі, прынятымі на рэспубліканскім рэферэндуме 24 лістапада 1996 г.). Шляхі і асаблівасці

фарміравання прававой дзяржавы і грамадзянскай супольнасці ў Беларусі. Складванне шматпартыйнасці. Фарміраванне ідэалогіі беларускай дзяржавы.

Асноўныя тэндэнцыі сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь. Пошук шляхоў пераходу да рыначнай эканомікі. Распрацоўка нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага эканамічнага развіцця краіны. Станаўленне і рэалізацыя беларускай мадэлі сацыяльна-арыентаванай эканомікі. Роля Усебеларускіх народных сходаў у прыняцці планаў сацыяльна-эканамічнага развіцця рэспублікі.

Геапалітычнае становішча Рэспублікі Беларусь. Роля Беларусі ў стварэнні і станаўленні СНД. Міжнароднае прызнанне суверэннай Рэспублікі Беларусь. Працэс стварэння Саюза Беларусі і Расіі. Месца Рэспублікі Беларусь у інтэграцыйных працэсах на постсавецкай і еўразійскай прасторы ва ўмовах глабалізацыі і нарастання пагрозы міжнароднага тэрарызму. Рэспубліка Беларусь – раўнапраўны член сусветнай супольнасці.

Духоўнае і культурнае жыццё беларускага народа на мяжы XX–XXI стст.

ИСТОРИЯ НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ

Международные отношения в 1918–1939 гг.

Новая расстановка сил на международной арене после Первой мировой войны. Крушение империй в России, Германии, Австро-Венгрии, Турции. «14 пунктов Вильсона». Парижская мирная конференция. Проблема создания Лиги Наций. Устав Лиги Наций. Передел колоний, мандатная система. США и Лига Наций. Версальский, Сен-Жерменский, Нейский, Трианонский, Севрский договоры. Ратификация Версальского договора в США.

Урегулирование отношений на Дальнем Востоке и в зоне Тихого океана. Вашингтонская конференция. Договор четырёх государств. Договор девяти стран. Доктрина «равных возможностей» и «открытых дверей» в Китае. Договор пяти государств. Проблема ограничений морских вооружений.

Стабилизация международных отношений после Первой мировой войны. Репарационная проблема. Рурский кризис. План Дауэса. Конференция в Локарно. Рейнский гарантийный пакт. Генуэзская конференция 1922 г. Советско-германские отношения. Договор в Рапалло. Пацифистские принципы мировой политики. Панъевропейское движение. Пакт Бриана-Келлога.

Обострение международных отношений в период международного кризиса. План Юнга, мораторий Гувера и крах репарационной политики. Выход Германии и Японии из Лиги Наций. Крушение Версальской системы. Образование блока Берлин–Рим–Токио. Итало-эфиопская война. Аншлюс Австрии. Политика «невмешательства» и умиротворения агрессора. Мюнхенский диктат. Провал англо-франко-советских переговоров. Советско-германский пакт о ненападении **Германия в 1919–1939 гг.**

Обострение социально-экономического и политического кризиса в Германии. Расстановка политических сил. Ноябрьская революция 1918 г. Провозглашение республики. Выборы в Учредительное собрание. Баварская советская республика. Становление Веймарской республики. Конституция Веймарской республики. Послевоенный экономический хаос в Германии. Пути выхода из кризиса. Проблема репараций. Рапальский договор. Путч Каппа-Лютвица. Особенности

стабилизации капитализма в Германии. Рурский кризис. Укрепление международных позиций Германии после Локарнской конференции.

Германия в условиях мирового экономического кризиса. «План Юнга». Социальный кризис. Кризис буржуазно-парламентских институтов Веймарской республики. Фашизм и антифашистская борьба. Победа НСДАП на парламентских выборах 1932 г. Приход нацистов к власти. Установление однопартийной системы. Культ личности фюрера. Правовая система третьего рейха. Унификация системы государственного управления и общественной жизни. Репрессии и массовый террор. Внешняя политика фашистской Германии. Милитаризация Рейна. Плебисцит в Сааре. Аншлюс Австрии. «Мюнхенский сговор». Создание союзов с Италией и Японией. Пакт Молотова-Рибентропа.

Великобритания в 1918–1939 гг.

Ослабление экономических позиций Великобритании после первой мировой войны. Экономический кризис. Начало кризиса колониальной империи. Выборы 1918 г. Внутренняя политика правительства Ллойд Джорджа (1919-1921 гг.). Особенности развития Великобритании в период стабилизации. Перегруппировка политических сил. Первое лейбористское правительство. Р.Макдональд. «Эпоха Болдуина». Золотой стандарт фунта стерлингов. Закон 1927 г. об отношении в промышленности. Мондизм. Избирательная реформа 1928 г. Кризис и внутренний раскол партии консерваторов. Особенности внешней политики Великобритании в период стабилизации.

Особенности мирового экономического кризиса в Великобритании. Второе лейбористское правительство. Социальное законодательство. Деятельность комиссии Д. Мэя. Партийный раскол у лейбористов и консерваторов. Формирование «Национального правительства». Н.Чемберлен. Отмена золотого стандарта. Политика протекционизма. Тарифная реформа. Внутренняя политика правительств С. Болдуина и Н. Чемберлена. Кризис монархии. Противоречия во внешней политике Великобритании. Политика «умиротворения» правительства Н. Чемберлена.

Франция в 1918–1939 гг.

Социально-экономические последствия первой мировой войны. Состояние финансовой системы. Реваншистские настроения накануне Парижской конференции. Франция и репарационный вопрос. Парламентские выборы 1919 г. Расстановка политических сил. Политика правительства «Национального блока». Экономические и финансовые проблемы. Особенности стабилизации во Франции. «Картель левых». Э.Эррио. Политика правительства «Национального единения». Р.Пуанкаре. Стабилизация финансовой системы. Внешняя политика Франции. Малая Антанта. Отношение Франции к проблеме репарационных выплат. Рурский кризис. Франция на Локарнской конференции.

Особенности мирового экономического кризиса во Франции. Социально-экономические проблемы и конфликты. Правоконсервативный дирижизм. А. Бриан, А. Тардьё, П. Лаваль. «Второе издание» Картели левых и его политика. Особенности французского фашизма, его социальная база, программа, основные организации. Попытка путча в 1934 г. Образование Народного фронта. Программа Народного фронта. Политика правительства Народного фронта.

Л. Блюм. Политика невмешательства. Распад Народного фронта. Внешняя политика Франции накануне второй мировой войны. Политика умиротворения.

Соединенные Штаты Америки в 1920–1939 гг.

Изменения международного и финансового статуса США после первой мировой войны. Роль США в послевоенном устройстве мира. «14 пунктов Вильсона». Неолиберализм как идейная основа политики буржуазного реформизма В. Вильсона. Президентские выборы 1920 г. Политика «твёрдого индивидуализма» У. Гардинга. США в период стабилизации. Теория «Американской исключительности». Эра «просперити». Распространение теории «демократизации капитала». Научно-технический прогресс как основа эпохи процветания. Выборы 1928 г. Приход к власти Г. Гувера. Внешняя политика США в 1920-е гг. Изоляционизм и его сущность. Заключение мирного договора с Германией. Проблема погашения военных долгов. Акт Фордни-Маккамбера.

Мировой экономический кризис в условиях США. Обострение социальных и экономических проблем. Социальные конфликты. «Голодные походы». Политика правительства Г. Гувера. Президентские выборы 1932 г. Победа демократов. Ф.Д. Рузвельт. Выработка «нового курса», его цель и задачи. «Сто дней». Реформирование финансовой и банковской систем. Переход к всеобщему государственному регулированию экономики и социальных отношений. Социальные реформы 1935 г. и 1939 г. Аграрная политика Рузвельта. Регулирование трудовых отношений. Закон о честной конкуренции. Рабочее движение. Внешняя политика Рузвельта. Политика нейтралитета.

Феномен фашизма в Европе

Предпосылки возникновения фашизма, его сущность, социальная база и характерные черты. Особенности фашизма в разных странах. Итальянский фашизм. Приход фашистов к власти в Италии. Нацизм. Приход фашистов к власти в Германии. Новая волна фашизма в Европе в 1930-е гг.

Структура фашистского тоталитарного государства. Роль и место партий и корпоративной системы в структуре политических режимов фашизма. Унификация общественной жизни. Авторитарный способ мышления. Тоталитарная система экономического регулирования. Милитаризация экономики. Культ личности вождя. А.Гитлер. Б.Муссолини. Массовые репрессии.

Италия 1918–1939 гг.

Социально-экономические и политические итоги первой мировой войны для Италии. Италия и Версальская система. Политика компромиссов. Расстановка политических сил после войны. Зарождение и развитие фашистского движения. «Фашодикомбаттименто». Б. Муссолини. Создание «Национальной фашистской партии». «Поход на Рим» и приход фашистов к власти.

Италия в период стабилизации. «Кризис Маттеотти». Нарастание оппозиции фашизму. «Авентинский блок». Чрезвычайные законы 1926 г. и окончательное оформление тоталитарного фашистского режима. «Хартия труда» 1927 г. Отношение фашистов с католической церковью. «Латеранский конкордат» 1929 г.

Испания 1918–1939 гг.

Особенности социально-экономического и политического развития Испании после первой мировой войны. Политический строй Испании в 1920-е гг.

Роль и место армии в системе государственного механизма Испании. Военная элита. Католическая церковь и её роль в социальной и политической жизни. Предпосылки государственного переворота 1923 г. Диктатура Primo de Rivera, её характер. Роспуск кортесов и органов самоуправления. Ликвидация буржуазно-демократических свобод. Роспуск и запрещение партий. Экономический курс Primo de Rivera. «Возрождение страны». Введение элементов государственно-монополистического регулирования. Формирование оппозиции диктатуры. Отставка Primo de Rivera.

Особенности мирового экономического кризиса в Испании. Революция 1931–1939 гг., её этапы, социальная база. «Сан-Себастьянский пакт». М. Асанья. Установление республики. Н. Алькала Самора. Конституция 1931 г. Отделение церкви от государства. Аграрная и национальная проблемы. Военная реформа. Формирование антиреспубликанского лагеря. Создание «Испанской фаланги». Х.А. Primo de Rivera. ХОНС. «Черное двухлетие». Борьба за Народный фронт. Приход к власти правительства Народного фронта. Законодательство Народного фронта. Мятеж генерала Франко. Гражданская война в Испании. Причины, социальная база, основные этапы. Интервенция фашистских государств. Политика невмешательства. Движение солидарности. Интернациональные бригады. Причины поражения республиканцев в Испании. Установление диктатуры Франко. Сущность франкизма.

Вторая мировая война

Начало второй мировой войны. Причины и характер войны. Нападение фашистской Германии на Польшу. «Странная война» в Европе. Наступление фашистских войск в Северной Европе. Капитуляция Франции. Фашистская агрессия на Балканах. Советско-Японский договор о нейтралитете.

Военно-политические события второй мировой войны в 1941–1942 гг. Нападение Германии на СССР. Атлантическая хартия. Вступление в войну США. Образование антигитлеровской коалиции. Подписание Декларации Объединенных Наций. Военные шествия на Тихом океане, в Африке и Атлантике. Проблема второго фронта.

Коренной перелом в ходе войны. Сталинградская битва и битва на Курской дуге. Наступление союзников в Африке и Средиземноморье. Высадка англо-американских союзников в Сицилии. Капитуляция Италии. Война на Тихом океане и в Азии в 1942–1943 гг.

Международные отношения в годы войны. Встречи лидеров «Большой тройки». Конференции участников антигитлеровской коалиции (Московская, Тегеранская, Ялтинская, Потсдамская, Каирские, Квебекские и др.). Двусторонние встречи на высшем уровне (Московская, в Касабланке и др.). Планы послевоенного переустройства Европы в целом и Германии в частности. Взаимоотношения стран агрессивного блока. Образование ООН. Выработка принципов союзников относительно Германии.

Военные действия на фронтах в 1944–1945 гг. Открытие второго фронта в Европе. Начало освобождения Западной Европы. Роль движения Сопротивления в освобождении Франции и Италии. Капитуляция Германии. Освобождение стран

Центральной и Юго-Восточной Европы. Вступление в Войны против Японии СССР. Капитуляция Японии. Окончание второй мировой войны.

Особенности экономического и социально-политического развития стран Запада после войны

Возобновление экономики после войны. Роль плана Маршалла. Особенности развития государственно-монополистического капитализма. Теория экономического маятника. Кейнсианство. Неолиберализм и неоконсерватизм.

НТР и её основные направления, социальные результаты. Неравномерность экономического развития в начале 70-х гг. и его проявления Экономический подъем 80-х и спад 90-х гг. МВФ. МБРР. Проблемы глобализации. Мировая экономика на рубеже тысячелетий.

Влияние НТР на изменения в социальной структуре населения. Кризис традиционных политических партий. Рост и разновидности общественных движений.

Великобритания в 1945 – начале XXI в.

Социально-политические и экономические последствия второй мировой войны. Реформы лейбористского правительства 1945-1951 гг. Кризис Британской колониальной империи. Консерваторы у власти 1951-1964 гг. Суэцкий кризис. Лейбористский «национальный план» развития экономики. Переход от империи к Содружеству наций.

Особенности британского пути выхода из системного кризиса страны в 1960-е гг. Обострение Ольстерской проблемы. Неоконсерваторы у власти. Тэтчеризм. Фолклендская война. Д. Мэйджор и корректировка политического курса консерваторов. «Новый лейборизм» Э. Блэра. Отношения Великобритании с США, НАТО, и европейским сообществом. Внутренняя и внешняя политика Великобритании в начале XXI века.

Франция в 1945 – начале XXI в.

Временный режим и его политические и социально-экономические преобразования. ФКП, СФИО, МРП. Конституция Четвертой республики. Политическая жизнь 4-й республики. Коалиция 3-й силы, «шестигранник», пропорциональная выборная система. Вступление Франции в НАТО. Колониальные войны в Алжире и Индокитае. Пятая республика во Франции. Шарль де Голь. Голлизм. «Красный май» 1968 г.

Внутриполитическая борьба в 1970–80-е гг. Образование союза левых сил. Внутренняя и внешняя политика Ф. Миттерана. Правление Ж. Ширака. Отношения Франции с Европейским сообществом. Внешняя политика Франции в 1990-е гг., участие в локальных конфликтах. Внутренняя и внешняя политика Франции в начале XXI века. Социальные и межнациональные конфликты в 2000-е гг. Н. Саркози.

ФРГ в 1949 – начале XXI в.

Проблемы послевоенного устройства Германии. Берлинский кризис 1948 г. Образование ФРГ и ГДР. «Эра Адэнаура». Немецкое «экономическое чудо». Внешняя политика ФРГ в 50-е гг.: подписание Общего договора, нормализация отношений с СССР, вступление в НАТО, сближение с Францией. Внутренняя политика «Малой коалиции».

Внутренняя и внешняя политика Г. Коля. Объединение Германии. Проблемы перехода к рыночной экономике в восточных землях. Выборы 1998 г. и победа Г. Шредера. Участие Германии в интеграционных процессах в Европе. Позиция Германии в локальных конфликтах 1990-х и 2000-х гг. Внутренняя и внешняя политика Германии в начале XXI века.

США в 1945 – начале XXI в.

Особенности экономического развития США после второй мировой войны. Превращение США в сверхдержаву. Перестройка экономики на основе достижений НТР. «Справедливый курс» Г. Трумена. Внутриполитическая борьба в 1940-50-е гг. Маккартизм. «Эпоха благоденствия». Д. Эйзенхауэр. «Новые рубежи» Дж. Кеннеди.

Эпоха «бурных 60-х». Война во Вьетнаме. Молодёжное, антивоенное и негритянское движения. Л.Джонсон. Р. Никсон. Дж. Форд, Дж. Картер. Американский неоконсерватизм – «рейганомика». «Умеренный курс» Дж. Буша. Внутренняя и внешняя политика Б. Клинтона. Выборы 2000. США и проблема мирового терроризма. Внутренняя и внешняя политика Дж. Буша-мл. Приход к власти демократов. Б. Обама. Белорусская диаспора в США.

Политические партии и общественные движения в послевоенный период

Коммунисты и социал-демократы в данный период – альянсы и конфликты. Проблемы международного коммунистического движения. КПСС и компартии. Еврокоммунизм. Кризис коммунистического движения. Социал-демократии в политической системе стран Запада. Социнтерн.

Центристские партии. Правоконсервативные партии, проблема их создания в Германии, Италии и Франции после войны. Кризис партий различного толка в 190-е гг. Общественные движения – феминистические, молодёжные, антивоенные и экологические движения. Национальные и религиозные движения. Проблема международного терроризма.

Международные отношения в XX – начале XXI вв.

Потсдамская мирная конференция. Создание ООН. Начало «холодной войны». «Доктрина Трумэна». «План Маршала». Создание Северного Союза и НАТО. Германская проблема. Создание ОВД. Гонка вооружений.

Особенности международных отношений в 1950-60-е гг. Движение неприсоединения. Карибский кризис и его последствия. Война во Вьетнаме. Первые тенденции глобальной разрядки. Договоры о запрещении ядерных испытаний в трех сферах и о нераспространении ядерного оружия.

Обострение конфронтации в конце 1970-х – первой половине 1980-х гг.

Окончание «холодной войны». Объединение Германии. Роспуск СЭВ и ОВД. Новая геополитическая ситуация Агрессия НАТО на Ближнем Востоке. Югославский конфликт. Проблема мирового терроризма. Международные отношения в начале XXI в.

НТР. Научно-технический прогресс

Основные направления научно-технического прогресса в послевоенный период. НТР и её последствия в экономике, политической и социально-экономической сфере. Технологическая революция. Развитие основных отраслей

точных и гуманитарных наук. Достижения техники. Выдающиеся учёные, основные научные школы.

Развитие культуры в 1940 – 2000-е гг.

Основные направления, произведения и авторы современной литературы. Современный кинематограф: жанры, актёры, режиссёры. Этапы его развития, сложности и достижения. Основные тенденции развития современного театра. Живопись и скульптура. Достижения современной архитектуры, стили и ведущие архитекторы. Появление социальной архитектуры. Направления классической и музыкальной культуры.

ИСТОРИЯ ЮЖНЫХ И ЗАПАДНЫХ СЛАВЯН

Славянские народы под властью Турции и Габсбургов в XV–XVIII вв.

Югославянские земли под властью Османской империи

Система управления в Османской империи. Военно-ленная система. Положение крестьян в XV – первая половина XVIII в. Распад военно-ленной системы. Города.

Борьба югославянских народов против турецкого угнетения

Гайдуки. Скрытое христианство. Восстания на болгарских землях. Борьба сербского народа против турок. Борьба за независимость, социально-экономическое развитие Черногории. Политический строй. Административные реформы митрополита Данилы. Русско-черногорские связи.

Чехия и Словакия под властью Габсбургов в 1526–1620 гг.

Деятельность «чешских братьев». Формирование антигабсбургской коалиции. Восстания 1547 г. и 1618 г. Битва у Белой горы.

Социально-экономическое и политическое развитие чешских и словацких земель в 1620–1815 гг.

Чехия в годы Тридцатилетней войны. Укрепление феодально-барщинного хозяйства. Социальное движение в деревне. Патент о барщине. Восстание 1775 г. Ликвидация феодальной зависимости крестьянства. Реформы Марии-Терезии. Правление Иосифа II.

Хорватия под властью Габсбургов в XVI–XVIII вв.

Борьба с турками. Крестьянское восстание 1573 г. Политика Габсбургов на хорватских землях в XVII в. Заговор Зринских. Реформы Марии-Терезии и Иосифа II.

Польша в XVI–XVIII вв. Люблинская уния 1569 г. Политический строй Речи Посполитой. Международное положение и внешняя политика.

Кризис шляхетской Речи Посполитой во второй половине XVII–XVIII вв. Феодальная анархия в сейме. «Либерум вето». Войны второй половины XVII – первой четверти XVIII вв., их итоги.

Разделы Речи Посполитой

Реформы 60-х годов XVIII в. Барская конфедерация. Первый раздел Речи Посполитой. Четырехлетний сейм и конституция 3 мая 1791 г. Тарговицкая конфедерация. Второй раздел Речи Посполитой. Восстание под руководством Тадеуша Костюшко, его социальный состав и политические цели. Третий раздел Речи Посполитой.

Основные черты культурной жизни югославянских народов в XIX – начале XX вв.

Понятие и сущность национального возрождения. Особенности национального возрождения у славян. Периодизация. Понятие буржуазно-национальной революции. Экономические проблемы. Изменения социально-классовой структуры и формирование национальной идеологии. Общее и особенное. Переход к активной национально-освободительной борьбе.

Чешское национальное возрождение. Периодизация. «Будители». Чешские земли в революции 1848 г. Политические группировки. Петиционный период революции. Святовацлавское собрание. Идеология и политика австрославизма. Отношение чешских политиков к выборам во Франкфуртское национальное собрание. Ф. Палацкий. Славянский съезд. Пражское восстание. Мартовская конституция. Аграрные реформы. Итоги революции.

Болгарский народ во второй половине XVIII – 70-е гг. XIX в.

Национальное возрождение в болгарских землях. П. Хилендарский. Освободительное движение в период русско-турецких войн. Церковная борьба. Национально-освободительная борьба 50–60-х гг. XIX в., её основные направления. Г. Раковский. Болгарский национальный центральный комитет. В. Левский, Л. Каравелов. Подъём национально-освободительного движения в 1870-х гг. Х. Ботев. Апрельское восстание 1876 г. Русско-турецкая война 1877–1878 гг. и освобождение Болгарии. Болгарские ополченцы. Итоги войны. Сан-Стефанский договор и Берлинский трактат.

Польские земли в конце XVIII – начале XX вв. Борьба патриотов Речи Посполитой за возрождение независимости

Государственно-правовое положение польских земель после разделов Речи Посполитой. Польские легионы.

Польские земли в 1815–1830 гг.

Положение польских земель в 1815–1830 гг. Новый передел польской территории на Венском конгрессе 1815 г. Царство Польское, Великое княжество Познаньское, Галиция и Краковская республика.

Польское национально-освободительное движение в 1830–1864 гг.

Восстание 1830–1831 гг. Великая эмиграция. Поиски новых путей борьбы. Краковское восстание 1846 г. Польское освободительное движение 1848 г. Предпосылки восстания 1863 г. «Белые» и «красные». Ход восстания 1863–1864 гг. Причины его поражения и политические последствия.

Основные социально-экономические и политические процессы на польских землях в 1864–1914 гг.

Социально-экономическое развитие польских земель в конце XVIII – 60-е гг. XIX в. Аграрная реформа в Пруссии. Перестройка аграрных отношений в Галиции. Крестьянский вопрос в Царстве Польском. Демографические и социальные процессы. Изменения в массовом сознании и политической организации польского общества. Революция 1905–1907 гг. в Царстве Польском. Политическая ситуация в польских землях накануне Первой мировой войны.

Южные и западные славяне в конце 1980-х гг. – начале XXI в.

Причины, движущие силы и итоги «бархатных революций». Трансформация экономической системы. Либерализация экономической деятельности. Приватизация экономики. Становление парламентаризма. Издержки социальных реформ. Внешняя политика. Формирование региональных и субрегиональных группировок. Балканский кризис. Проблемы включения балканских стран в европейскую экономическую и политическую систему. Участие в евроинтеграционных процессах.

Польша в конце XX – начале XXI в.

Парламентские выборы 1990 г. «Шоковая терапия» в экономике. Результаты реформ Л. Бальцеровича. Л. Валенса. А. Квасьневский. Вступление в ЕС и НАТО. Л. Качиньский. Б. Комаровский. А. Дуда. Внешняя политика Польши. Участие в евроинтеграции, региональное сотрудничество, отношения с соседними государствами.

Чехословакия. Начало «бархатной революции». Гражданский форум. Президентские выборы 1989 г. В. Гавел. Реформы в экономике и политике. Раскол страны. Чехия в НАТО и ЕС. «Вышеградская тройка». В. Клаус. М. Земан. Словакия: проблемы экономического развития. Вступление в ЕС и НАТО. В. Мечъяр.

Болгария. Союз демократических сил (СДС). Революционные события 1989 г. «Круглый стол» 1990 г. Отставка президента П. Младенова. Ж. Желев. Успехи и трудности процесса демократизации. Парламентская республика в Болгарии. П. Стоянов. Г. Пырванов. Р. Плевнелиев. Внешняя политика. Участие в евроинтеграции, региональном сотрудничестве. Вступление в НАТО и ЕС.

Союзная республика Югославия. Сербские политические партии. С. Милошевич. Проблемы экономического развития. Санкции ООН. Косовская война (1998–1999 гг.). Военная операция войск НАТО против Югославии в 1999 г. Президентские выборы 2000 г. В. Коштуница. Провозглашение независимости Черногории. Вступление Черногории в НАТО.

Сербия. Проблема Косова. Гаагский трибунал по бывшей Югославии.

Словения. «Малая война». Экономическое развитие. Вступление в ЕС и НАТО.

Хорватия. Сербско-хорватская война (1991–1995 гг.), её последствия. Республика Сербская Краина. Ф. Туджман. Экономическое развитие, внешняя политика. Вступление в НАТО и ЕС.

Македония. Проблемы международного признания. Политическая система. Экономические и национальные проблемы.

Босния и Герцеговина. Конфессиональный и национальный состав. Боснийская война (1992–1995 гг.), её последствия. Республика Сербская. Р. Караджич. Хорвато-боснийский конфликт. Этнические чистки. Международная конференция по Боснии и Герцеговине. Дейтонские соглашения 1995 г., их реализация. Конституция 1995 г. Республика Сербская. Федерация Босния и Герцеговина.

ГІСТОРЫЯ РАСПІ УКРАІНЫ

Раздзел КІЕЎСКАЯ РУСЬ.

Кіеўская Русь – найбуйнейшае тэрытарыяльна-дзяржаўнае ўтварэнне Усходняй Еўропы

Перадумовы ўзнікнення. Сутнасць Кіеўскай Русі як дзяржавы. Утварэнне Кіеўскай Русі. Князь Алег. Барацьба за ўключэнне ўсходнеславянскіх зямель у склад Кіеўскай Русі. Поліэтнічнасць старажытнарускай дзяржавы.

Раздзел РУСЬ У ПЕРЫЯД ФЕАДАЛЬНАЙ РАЗДРОБЛЕНАСЦІ.

Татара-мангольскае нашэсце на рускія землі

Утварэнне раннефеадальнай мангольскай дзяржавы. Вялікая Яса. Чынгісхан. Арганізацыя вайсковай справы. Мангольскія заваёвы. Бітва на Калцы. Мангола-татарскае нашэсце хана Батыя на Русь. Прычыны паражэння рускіх княстваў.

Узвышэнне Маскоўскага княства

Прычыны ўзвышэння Маскоўскага княства. Перадумовы аб'яднання рускіх зямель. Барацьба за вялікае княжанне Уладзімірскае. Саперніцтва паміж Маскоўскім і Цвярскім княствамі. Паўстанне ў Цвяры 1327 г. Узмацненне Маскоўскага княства пры Іване Каліце і яго пераемніках. Барацьба за вялікакняжацкі ярлык паміж Масквой і Цвер'ю ў 60–70-я гг. XIV ст. Дзмітрый Данскі.

Раздзел РУСКАЯ ЦЭНТРАЛІЗАВАНАЯ ДЗЯРЖАВА (XV – пачатак XVII стст.).

Барацьба феадальных групавак за ўладу. Цар Іван Грозны. Рэформы

Рэформы 1550-х гадоў у цэнтральным і мясцовым кіраванні, арганізацыі войска. Земскія саборы. «Избранная рада». Судзебнік 1550 г. Стоглавы сабор. Царква і дзяржава. Прычыны апырчненні, яе сутнасць і наступствы.

«Смута». Ілжэдзмітрый I. Васіль Шуйскі, яго сацыяльная і знешняя палітыка. Ілжэдзмітрый II. Паўстанне I.I. Балотнікава

Перыядызацыя, прычыны, праяўленні Смуты. Самазванства. Паўстанні ў Маскоўскім уездзе 1603 г. Вайна 1606 – 1607 гг. Унутраная палітыка Маскоўскай дзяржавы у 1605 – 1610 гг.

Раздзел РАСІЯ ў XVII ст.

Першыя Раманавы. Асноўныя накірункі ўнутранай палітыкі Міхаіла Фёдаравіча і Аляксея Міхайлавіча

Паходжанне рода Раманавых. Рэформа царквы і яе раскол. Патрыярх Нікан. Царкоўны сабор 1666-1667 гг. Пратапоп Аввакум. «Соловецкое сидение». Гарадскія паўстанні сярэдзіны і другой паловы XVII ст. Казацка-сялянскае паўстанне пад кіраўніцтвам С. Разіна.

Раздзел УКРАЇНСКІЯ ЗЕМЛІ Ў XIV-XVI стст. ВЫЗВАЛЕНЧЫ РУХ НА УКРАЇНЕ Ў XVII ст.

Вызваленчая вайна ўкраінскага народа (1648-1654 гг.)

Б. Хмяльніцкі. Пераяслаўская Рада. Пераемнікі Б. Хмяльніцкага. Гадзяцкая дамова І. Выгоўскага. Слабодзішчанскі трактат Юрыя Хмяльніцкага. Выбары гетманаў Левабярэжнай і Правабярэжнай Украіны. Падзел Украіны па Андрусаўскаму перамір'ю.

Раздзел УНУТРАНАЕ І ЗНЕСНЕПАЛІТЫЧНАЕ СТАНОВІШЧА РАСІІ Ў КАНЦЫ XVII ст.– ПАЧАТАК XVIII ст.

Рэформы дзяржаўнага кіравання Пятра I.

Сенат, калегіі. Расія – імперыя. Адміністрацыйна-тэрытарыяльная рэформа. Рэарганізацыя мясцовай сістэмы кіравання. Пётр I і царква. Рэформы арміі і флота. Сацыяльная палітыка Пятра I. Указ аб адзінанаследванні. Падатковая рэформа. “Табель аб рангах”. Мерапрыемствы ў галіне культуры. Абвастрэнне сацыяльнай напружанасці. Барацьба Пятра I з апазіцыяй. «Справа» царэвіча Аляксея. Астраханскае паўстанне. Паўстанне на Доне і ў Паволжы. К. Булавін.

Раздзел ДВАРЦОВЫЯ ПЕРАВАРОТЫ (1725-1762 гг.). РАСІЯ У ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XVIII ст.

Паняцце «эпоха дварцовых пераваротаў». Барацьба за ўладу пасля смерці Пятра I. Кацярына I, Пётр II, Ганна Іааннаўна, Елізавета Пятроўна, Пётр III і іх праўленне

В.О. Ключэўскі аб перыядзе дварцовых пераваротаў. Прычыны эпохі, асноўныя накірункі дзейнасці імператараў і імператрыц гэтага часу. Сучасныя гісторыкі аб перыядзе 1725 – 1762 гг.

Змены ў органах дзяржаўнага кіравання. Пашырэнне правоў і прывілегій дваранства

Адмена пятроўскага ўказа аб адзінанаследванні. Скарачэнне тэрміну службы для дваран. Умацаванне залежнасці прыгонных сялян ад памешчыкаў. Маніфест аб наданні вольнасці і свабоды ўсяму расійскаму дваранству.

Асоба Кацярыны II. Палітыка «просвешчэннага абсалютызма»

Дварцовы пераварот 28 чэрвеня 1762 г. Праца “Укладальнай камісіі” 1767-1768 гг. Жалаваныя граматы дваранству і гарадам.

Раздзел РАСІЯ Ў ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XIX ст.

Дзекабрысты. Падзеі 14 снежня 1825 г.

Крыніцы фарміравання поглядаў дзекабрыстаў. Пераддзекабрыстскія і дзекабрыстскія арганізацыі. Праграмы Паўночнага і Паўднёвага грамадства. Выступленне на Сенацкай плошчы. Суд над дзекабрыстамі.

Грамадскі рух. Западнікі і славянафілы.

С. Увараў. «Тэорыя афіцыйнай народнасці». Фарміраванне рэвалюцыйна-дэмакратычнай ідэалогіі. В. Бялінскі, А. Герцэн. Студэнцкія гурткі.

Раздзел РАСІЯ Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XIX ст.

Рэвалюцыйнае народніцтва 1870-х гг.

М. Бакунін, П. Лаўроў, П. Ткачоў. Пракламацыйны перыод. Асноўныя арганізацыі. Тэарэтычныя і тактычныя палажэнні народніцтва.

Раздзел XII. РАСІЯ Ў КАНЦЫ XIX – ПАЧАТКУ XX стст.

Генэзіс палітычных партый. Бунд, РСДРП, ПС-Р.

Анархісцкія групы. Чарнасоценныя арганізацыі. «Саюз рускага народа»: А. Дубровін, В. Пурышкевіч. Канстытуцыйна-дэмакратычная партыя: П. Мілюкоў, В. Маклакоў. «Саюз 17 кастрычніка»: А. Гучкоў, Д. Шыпаў. Партыі на Украіне. Рэвалюцыйная ўкраінская партыя. Народная ўкраінская партыя. Н. Міхноўскі. Украінская радыкальная партыя. Дзейнасць Украінскага сацыял-дэмакратычнага саюза («Спілкі») (М. Мелянеўскі, А. Скорапін), Украінскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі (В. Вінічэнка, С. Пятлюра), Украінскай радыкальна-дэмакратычнай партыі (А. Канісскі, Н. Лысенка).

I і II Дзяржаўныя Думы: выбары, склад, асноўныя накірункі дзейнасці, роспуск

Акты 6 жніўня 1905 г. Маніфест 17 кастрычніка 1905 г. Выбарчы закон 11 снежня 1905 г. Вядомыя дзеячы. Асноўныя накірункі дзейнасці.

Лютаўская буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя

Прычыны, характар, рухаючыя сілы. Адрачэнне Мікалая II ад пасады. Утварэнне Часовага ўраду і асноўныя накірункі сакавіка-ліпеня 1917 г. Сістэма двоеўладдзя.

Раздзел РАСІЯ І УКРАІНА Ў САВЕЦКІ ПЕРЫЯД (1917-1991 гг.).

Сацыяльна-палітычнае становішча пасля Лютаўскай рэвалюцыі. Двоеўладдзе. Крызісы Часовага ўраду

Расстаноўка грамадскіх і палітычных сіл у краіне пасля лютаўскай рэвалюцыі. Лідэры палітычных партый. Стварэнне Часовага ўрада, петраградскага Савета. Сутнасць двоеўладдзя.

Дэмакратызацыя дзяржаўнага ладу, арміі, паліцыі, увядзенне палітычных свабод. Легалізацыя дзейнасці палітычных партый і нацыянальных арганізацый. Вяртанне палітычных эмігрантаў. У.І.Ленін. Пытанне аб адносінах да вайны і першы (красавіцкі) крызіс Часовага ўрада. Стварэнне кааліцыйнага ўрада. Паглыбленне гаспадарчага крызісу і палітычнай анархіі. Першы Агульнарасійскі з'езд рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Дэманстрацыя. 18 чэрвеня. Спроба наступлення расійскай арміі на фронце. Барацьба за ўладу на месцах.

Ліпеньская дэманстрацыя. Дзеянні бальшавікоў. Ліпеньскі ўрадавы крызіс. Стварэнне другога кааліцыйнага ўрада. А.Ф.Керанскі. Барацьба ўрада з левымі радыкаламі. Канец двоеўладдзя.

Нарастанне эканамічнага, палітычнага і нацыянальнага крызісу. Пагроза ўстанаўлення дыктатуры. Дзяржаўная нарада. Карнілаўскі мяцеж. Часовае аб'яднанне дзеянняў палітычных партый. Стварэнне Дырэкторыі.

Утварэнне СССР. Дзяржаўнае будаўніцтва ў 20-30-я гг.

Перадумовы аб'яднання. Асноўныя этапы супрацоўніцтва савецкіх

рэсоублік. Праекты стварэння саюзнай дзяржавы. Ленінскія прынцыпы пабудовы саюза савецкіх рэспублік. Практычная дзейнасць Савецкага ўрада па аб'яднанні савецкіх рэспублік.

I з'езд Саветаў СССР. Сусветна-гістарычнае значэнне ўтварэння СССР. Першая Канстытуцыя СССР 1924 г. Дзяржаўнае будаўніцтва і нацыянальна-тэрытарыяльнае размежаванне ў 20-30-я гг. Стварэнне новых нацыянальных рэспублік і абласцей. Аб'яднанне Заходняй Украіны з УССР і Заходняй Беларусі з БССР. Усталяванне савецкай улады ў Латвіі, Літве, Эстоніі і іх уваходжанне ў склад СССР.

Сацыялістычная рэканструкцыя сельскай гаспадаркі. Калектывізацыя

Хлебнарыхтоўчы крызіс. Рост незадаволенасці сялян. Курс на калектывізацыю. Вялікі пералом 1929 г. Курс на суцэльную калектывізацыю. Пастанова УК УКП(б) ад 30 студзеня 1930 г. Праблема кулакоў. Масавыя рэпрэсіі ў адносінах да сярэдняга сялянства.

Голад 1932-1933 гг. Паляпшэнне тэхнічнай аснашчанасці сельскагаспадарчай вытворчасці. Машынна-трактарныя станцыі. II з'езд калгаснікаў-ударнікаў. Правядзенне калектывізацыі ў саюзных рэспубліках. Вынікі калектывізацыі.

СССР у гады Вялікай Айчыннай вайны

Напад Германіі на СССР. Прычыны паражэнняў напачатку вайны. Абарона Ленінграда, Адэсы, Кіева, Севастопаля. Эвакуацыя прамысловасці і перабудова яе на ваенны лад. Фарміраванне Дзяржаўнага Камітэта Абароны і Стаўкі Вярхоўнага Галоўнакамандавання. Стварэнне ангыітлераўскай кааліцыі. Абарона Масквы. Контрнаступленне савецкіх войскаў. Правал плана "Бліцкрыг".

Ваенна-палітычнае становішча СССР улетку 1942 г. на паўночна-заходнім напрамку, пад Харкавам і ў Крыме. Наступленне нямецкіх войск на Крым, Волгу і Каўказ. Прычыны няўдач савецкіх войск. Разгортванне партызанскага руху.

Ваенна-стратэгічнае становішча СССР напрыканцы 1942 г. Сталінградская бітва. Вызваленне Паўночнага Каўказа. Прарыв блокады Ленінграда. Бітва на Курскай дузе. Агульнае стратэгічнае наступленне Чырвонай Арміі. Тэгеранская канферэнцыя. Праблема адкрыцця другога фронту ў Еўропе.

Наступленне Чырвонай Арміі ў 1944-1945 гг. Вызваленне Правабярэжнай Украіны і Крыма. Разгром кямецка-фашысцкіх войск пад Ленінградам. Адкрыццё другога фронту. Аперацыя "Баграціён". Поўнае выгнанне нямецка-фашысцкіх захопнікаў з тэрыторыі СССР. Вызваленне краін Паўднёва-Усходняй і Цэнтральнай Еўропы. Ялцінская канферэнцыя. Штурм Берліна. Вызваленне Чэхаславакіі. Патсдамская канферэнцыя. Разгром мілітарысцкай Японіі. Сусветна-гістарычнае значэнне перамогі СССР у Вялікай Айчыннай вайне.

Міжнароднае становішча і знешняя палітыка СССР (1945–1953 гг.)

Карэнныя змены на міжнароднай арэне пасля Другой сусветнай вайны. Узрастанне аўтарытэту СССР і яго роля ў вырашэнні міжнародных пытанняў. Праблема мірнагаўрэгулявання адносін з былымі саюзнікамі Германіі. СССР і план Маршала. "Халодная вайна". Утварэнне Паўночна-Атлантычнага саюза. Ліквідацыя атамнай манаполіі ЗША.

СССР і Усходняя Еўропа. Насаджэнне савецкай мадэлі будаўніцтва

сацыялізму. Стварэнне Камінфармбюро (1947 г.) і Савета Эканамічнай Узаемадапамогі (1949 г.). СССР і вайна на Карэйскім паўвостраве.

Сацыяльна-эканамічнае развіццё СССР (у сярэдзіне 1960-х – сярэдзіне 1980-х гг.)

Спробы далейшага ўдасканалення механізму гаспадарання. Рэформы сярэдзіны 60-х гг. і іх незавершанасць. Асаблівасці выкарыстання дасягненняў навукова-тэхнічнага прагрэсу ў прамысловасці. Экстэнсіўны характар развіцця народнай гаспадаркі. Наростанне застоных з'яў у гаспадарцы. Асаблівасці сацыяльна-эканамічнага развіцця ў саюзных рэспубліках.

Аграрная праграма сакавіцкага (1965 г.) Пленума ЦК КПСС. Супярэчнасці і цяжкасці ў развіцці сельскай гаспадаркі. Ускладненне харчовай праблемы.

Асноўныя напрамкі сацыяльнай палітыкі. Узровень жыцця народа.

Міжнароднае становішча і знешняя палітыка СССР у сярэдзіне 1960-х – сярэдзіне 1980-х гг.

Асноўныя напрамкі знешняй палітыкі СССР. «Разрадка» міжнароднай напружанасці. Дасягненне ваенна-стратэгічнага парытэту ЗША. Савецка-амерыканскія адносіны. Праблемы еўрапейскай бяспекі. Нарада па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе. Гандлёва-эканамічныя сувязі СССР з капіталістычнымі краінамі.

СССР і краіны сацыялізму. Падзеі ў Чэхаславакіі 1968 г. Адносіны з Кітаем. Дзейнасць Савета Эканамічнай Узаемадапамогі.

СССР і краіны Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі: эканамічнае і ваенна-палітычнае супрацоўніцтва. Увядзенне войск у Афганістан і яго вынікі.

Абвастрэнне міжнароднай напружанасці ў канцы 70-х – пачатку 80-х гг. Размяшчэнне ракет сярэдняга радыуса дзеяння ў Еўропе. Вынікі савецкай знешняй палітыкі.

Эканамічныя рэформы ў СССР у часы перабудовы (1985-1991 гг.)
Неабходнасць перабудовы гаспадарчага механізму. Сакавіцкі (1985 г.) Пленум ЦК КПСС і XXVII з'езд КПСС аб паскарэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. Антыалкагольная кампанія. Чарнобыльская катастрофа. Пагаршэнне эканамічнага становішча.

Непаслядоўнасць і палавінчатасць эканамічнай палітыкі. Узнікненне забастовочнага руху. Абвастрэнне харчовай праблемы. Дэмантаж народна-гаспадарчага комплексу СССР напрыканцы 1991 г.

Галоўныя напрамкі знешняй палітыкі СССР у перыяд перабудовы

«Новае палітычнае мысленне» М.С. Гарбачова ў міжнароднай палітыцы. Галоўныя арыенціры знешняй палітыкі СССР. Савецка-амерыканскія адносіны.

Крах сістэмы сацыялізму ў краінах Цэнтральнай і Паўднёва-Усходняй Еўропы. Роспуск СЭУ і АД.

Новыя тэндэнцыі ў адносінах СССР з краінамі Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі.

Раздзел РАСІЙСКАЯ ФЕДЭРАЦЫЯ І УКРАІНА НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ (1991-2000-я гг.)

Грамадска-палітычнае развіццё Расійскай Федэрацыі (1991-2000-я гг.)

Афармленне расійскай дзяржаўнасці. Прэзідэнт Б.М. Ельцын. Супрацьстаянне заканадаўчай і выканаўчай улад. Роспуск Вярхоўнага Савета.

Констытуцыя РФ 1993 г. Стварэнне новай мадэлі дзяржаўнасці – прэзідэнцкай рэспублікі. Выбары ў Дзяржаўную Думу. Новая расстаноўка палітычных сіл. Парламенцкія і прэзідэнцкія выбары. Прэзідэнцтва У.У. Пуціна, А.Дз. Мядзведзева. Змяненне сістэмы дзяржаўнага кіраўніцтва. Палітычныя партыі сучаснай Расіі.

Праблема захавання тэрытарыяльнай цэласнасці Расіі. Федэратыўны дагавор (сакавік 1992 г.). Міжнацыянальныя канфлікты на тэрыторыі Расійскай Федэрацыі.

Знешняя палітыка Расійскай Федэрацыі

Змяненні геапалітычнай сітуацыі ў свеце пасля распаду СССР. Праблема станаўлення самастойнай расійскай знешняй палітыкі. Расія і краіны СНД. Праблема «рускай дыяспары» ў краінах СНД і Балтыі. Праблемы інтэграцыі Расіі ў еўрапейскія структуры. Узаемаадносіны з краінамі далёкага замежжа. Расія і НАТА. Месца і роля Расіі ў «вялікай васьмёрцы».

Азіяцкі напрамак знешняй палітыкі РФ. Прыярытэты знешняй палітыкі РФ у Азіяцка-Ціхаакіянскім рэгіёне. Праблема ўрэгулявання адносін з Японіяй. Асаблівасці супрацоўніцтва з Кітаем.

Грамадска-палітычнае становішча. Знешняя палітыка Украіны ў 1991–2000-я гг.

Украіна – набыццё незалежнасці. Фарміраванне дзяржаўных структур. Парламенцкія і прэзідэнцкія выбары. Л.М. Краўчук, Л.Д. Кучма. Асаблівасці сацыяльна-палітычнай сітуацыі ў Заходніх і Усходніх абласцях Украіны. Прыняцце новай Канстытуцыі (жнівень 1996 г.). Выбары 2004 г. В.А. Юшчанка. В.Ф. Януковіч. “Майдан”. Расстаноўка палітычных сіл на Украіне на сучасным этапе.

ИСТОРИЯ АЗИИ И АФРИКИ В СРЕДНИЕ ВЕКА

Возникновение и складывание феодализма в странах Азии и Африки

Восточный способ производства. Взаимодействие оседлых и кочевых обществ. Юг и Восток Средиземноморья в IV–VI вв. Земледельческие общины и их борьба за самостоятельность. Продуктовая рента. Культурные традиции региона. Дискуссии по поводу арабского феодализма. Особенности индийской и дальневосточных моделей феодализма, Специфика африканского пути социально-экономического развития.

Образование Арабского государства

Население Аравийского полуострова до VII века. Специфика Неджда, Хиджаза, Йемена. Арабы в сфере политики Ирана, Византии и Эфиопии. Мухаммед. Создание ислама. Краткая характеристика ислама. Борьба Медины и Мекки за политическое господство. Завоевательные войны арабов. Причины их побед над соседями. Первые халифы. Социально-экономический строй молодого арабского государства. Степень взаимовлияния экономического уклада и культуры арабов и покоренных народов. Борьба арабской и местной знати за власть через призму монотеистической религии. Смута 650-х гг. «Битва верблюда». Сифинское сражение. Раскол мусульманского общества после гибели Али. Основные направления ислама.

Халифат Омеядов. Халифат Аббасидов.

Образование Османской империи. Поглощение турками средиземноморского региона

Специфика формирования турецкой нации и турецкого государства. Тюркская колонизация Передней Азии. Иконийский султанат. Бейлик Османа-бея. Военизированный характер османского общества. Янычары.

Первоначальная демократичность социальной структуры. Формирование военно-ленной системы. Завоевательные войны османов и борьба славян, греков и арабов против османского господства. Разгром Византии и других балканских государств. Османская империя в XVI – начале XVII в.

Китай в эпоху раннего средневековья

Крушение династии Хань. Империи Цзинь и Суй. Начало оформления китайского феодализма. Империя Тан. Реформы Ли Ши Мина. Социальная структура общества. Система регламентации. Реформы Ван Яня. Экономические отношения. Культурное развитие. Крестьянская война под руководством Хуан Чао.

Китай в X–XV вв.

Социально-экономическое развитие Китая в Сунский период. Технический прогресс. Развитие города. Торгово-ремесленные корпорации. Культурное развитие. Реформы Ван Ань Ши. Монгольское завоевание Китая. Оккупационный режим на территории страны. Демографический упадок. Социальная и культурная деградация.

Япония в средние века

Формирование японского государства и его особенности. Социальная структура общества и экономические отношения. Самураи. Сегунаты Минамото и Асикага. Тза и Кабу. Восстание Ямасиро. Особенности японского города. Феодальная раздробленность. Объединение страны. Ода Набунага. Тоитоми Хидэеси. Сегунат Токугава. Экономическое, политическое и культурное развитие. Первые контакты японской и европейской цивилизаций. Система си-но-кё-сё. Закрепление военно-феодального характера японского государства в ХУП веке.

Индия в средние века

Особенности общественного развития Индии. Общины. Касты. Религия Индии. Буддизм. Индуизм. Культура Индии. Достижения в астрономии, математике, литературе.

Государство Гупта. Хозяйственный расцвет страны. Зарождение феодализма. «Законы Наряды». Расслоение общины. Нашествие эфталитов. Держава Харши. Образование раджпутов. Вторжение Махмуда Газневи. Образование Делийского султаната. Особенности городов и налоговой системы. Упадок султаната. Поход Тимура в Индию. Завоевание Северной Индии Бабуром.

Монгольская империя

Образование монгольского государства. Чингиз-хан. Разгром Средней Азии. Русское направление походов монголов. Золотая Орда (улус Джучи). Общественная система Орды. Политическая борьба XIII–XIV вв. Мамай и Тохтамыш. Упадок Золотой Орды в XV веке.

Улус Хулагу. Чагатайский улус. Держава Тимура. Внешняя политика Тимура. Улус Великого хана. Правление хана Хубилая. Культура монголов.

Системы письменности. Образование. Отношение к истории. Религия. Ламаизм. Бытовая культура монголов.

ИСТОРИОГРАФИЯ АРХЕОЛОГИИ БЕЛАРУСИ

Становление археологической науки в Беларуси

Археологические исследования в Беларуси в досоветский период. Первые археологические исследования З. Даленга-Ходаковский. Т. Нарбут. Е.П. и К.П. Тышкевичи. Виленский музей древностей. Археологическая комиссия. А.А. Плятер. А.К. Киркор. Е.Р. Романов. IX археологический съезд и его влияние на развитие археологии в Беларуси. Ф.В. Покровский. В.З. Завитневич. Г.Х. Татур. В.А. Шукевич. Основные акценты в археологическом изучении Беларуси до Октябрьской революции и общая оценка итогов. Организация археологических исследований в Восточной Беларуси в советское время.

Изучение памятников каменного века

Открытие и изучение памятников палеолита К.М. Поликарповичем. Концепция К.М. Поликарповича о времени появления человека на территории Беларуси. Последующие исследования палеолита В.Д.Будько, Е.Г. Калечиц В.П. Ксензова, их результаты. Оценка мезолита Беларуси в работах К.М. Поликарповича, В.П. Ксензова, М.М. Чернявского, В.Ф. Исаенко, В.Ф. Копытина. Изучение памятников неолита. Раскопки неолитических шахт Н.Н. Гуриной и М.М. Чернявским. Выделение археологических культур. Основные монографические работы по неолиту Беларуси.

Изучение бронзового века на территории Беларуси

Начало изучения бронзового века Беларуси. Первые попытки обобщения разрозненных материалов. Полевые исследования во второй половине XX в. Работы И.И. Артеменко, Н.Н. Кривальцевича и др. Проблема установления этнической принадлежности носителей культур бронзового века в трудах археологов.

Изучение памятников раннего железного века Беларуси

Историография железного века. Исследования А.Н. Лявданского и его классификация городищ. Размах полевых исследований памятников железного века в Белоруссии. Изучение культуры штрихованной керамики А.Г. Митрофановым, А.А. Егорейченко, А.М. Медведевым, Э.М. Загорульским и др. Изучение днепро-двинской культуры А.Г. Митрофановым и В.И. Шадыро. Исследования памятников милоградской и зарубинецкой культур П.Н. Третьяковым, Ю.В. Кухаренко, О.Н. Мельниковской, Л.Д. Поболем и др. Обобщающие работы по культурам и этнической истории железного века Беларуси.

Проблемные вопросы славянского этногенеза. Изучение раннесредневековых памятников Беларуси

Изучение раннесредневековых памятников Беларуси. Изучение пражской культуры на юге Беларуси Ю.В. Кухаренко, И.П. Русановой, В.С. Вергей. Изучение дославянских памятников середины и второй половины I тысячелетия н.э. в послевоенный период А.Г. Митрофановым, Л.Д. Поболем, П.Н. Третьяковым, В.В. Седовым, Э.А. Сымоновичем. Различные концепции

этнической атрибуции банцеровской, колочинской культур и культуры длинных курганов в трудах археологов. Работы по этнической истории Беларуси В.В. Седова, П.Н. Третьякова, Э.М. Загорюльского.

Изучение сельских поселений и могильников на территории Беларуси X–XIII вв.

Раскопки А.Н. Лявданским курганов в Заславле и разработка им хронологии курганных древностей. Изучение курганов С.А. Дубинским, А.Д. Коваленей. Работа Б.А. Рыбакова "Радзімічы". Послевоенные раскопки курганов Э.М. Загорюльским, Ю.А. Заяцем, Т.Н. Коробушкиной, В.И. Бирулей, В.В. Богомольниковым, Г.В. Штыховым и др. Различные подходы в освещении вопроса о т.н. восточнославянских племенах на территории Беларуси, концепция Э.М. Загорюльского. Обобщающие работы по курганам отдельных регионов Беларуси Т.Н. Коробушкиной, П.Ф. Лысенко, В.В. Богомольникова, Г.В. Штыхова. Изучение сельских поселений и сельской культуры Э.М. Загорюльским, Я.Г. Зверуго, О.В. Иовом, Т.Н. Коробушкиной, Ю.В. Кухаренко, Я.Г. Риером и др. Проблема формирования древнерусской народности в работах современных археологов. Изучение каменных курганов.

Исследования городов и замков на территории Беларуси

Изучение городов Полоцкой земли А.Н. Лявданским, Л.В. Алексеевым, Г.В. Штыховым, О.Н. Левко, Л.В. Колединским, Т.С. Бубенько, С.В. Тарасовым и др. Раскопки Минска В.Р. Тарасенко, Э.М. Загорюльским и др. Спор о месте возникновения Минска. Исследование городов Туровской земли П.Ф. Лысенко. Исследования городов Белорусского Понеманья и Поозерья Н.Н. Ворониным, Ф.Д. Гуревич, В.Р. Тарасенко, Я.Г. Зверуго, Л.В. Дучиц. Изучение поднепровских городов. Археологическое изучение Гомеля О.А. Макушниковым. Открытие древнерусских слоев в Могилеве. Раскопки раннефеодальных замков. Изучение памятников монументальной архитектуры И.М. Хозеровым, Н.Н. Ворониным, М.К. Каргером, П.А. Раппопортом, Л.В. Алексеевым, О.А. Трусовым и др.

Начало археологического изучения памятников XIV–XVIII вв. на территории Беларуси

Работы по замкам Беларуси М.А. Ткачева. Исследования памятников позднего средневековья Ю.А. Заяцем, О.Н. Левко, О.А. Трусовым, А.К. Кравцевичем. Характеристика памятников этого времени в четвертом томе академического труда «Археалогія Беларусі» в 4-х томах. Обобщающие труды по археологии Беларуси.

МЕТАДАЛОГІЯ АРХЕАЛОГІІ

Раздел 1. Прырода археалогіі

Прынцыпы археалогіі

Агульнанавуковыя прынцыпы даследавання і іх спецыфіка ў археалогіі. Дэтэрмінізм і індэтэрмінізм; універсалізм і індывідуалізацыя; уніфармізм, актуалізм і гістарызм; сістэмнасць у культуры і неўпарадкаванасць; карэляцыя матэрыяльнага з нематэрыяльным і полісемізм. Прыватна-навуковыя прынцыпы даследавання. Традыцыйныя прынцыпы раскопак: рэчазнаўчы, сенсацыйнасці, аўтэнтычнасць знаходак, прынцып аднаўлення.

Прынцыпы, накіраваныя на пазнанне грамадства і культуры: аніматызацыя, усебаковасць вывучэння, прынцып усебаковай падрыхтаванасці, структурны прынцып, прынцып выяўлення ўзаемасувязі знаходак, прынцып беражлівасці.

Сацыяльныя функцыі археалогіі. Паняцце "сацыяльныя функцыі навукі". Функцыя сацыяльнай памяці. Навукова-пазнавальная функцыя. Выхаваўчая функцыя. Палітыка-ідэалагічная функцыя. Эканамічная функцыя.

Раздзел 2. Структура археалагічнага даследавання

Археалагічныя крыніцы

Гістарычныя крыніцы. Археалагічныя крыніцы і іх спецыфіка. Суадносіны паняццяў «жывая» і «мёртвая» культуры. Гістарычная інфармацыя ў археалагічных крыніцах. Класіфікацыі археалагічных крыніц. Крытыка археалагічных крыніц і фарміраванне ўяўленняў аб яе неабходнасці. Знешняя і ўнутраная крытыка.

Археалагічны факт і працэдура даследавання

Праблема метадалагічнага асэнсавання катэгорыі факта. Гістарычны факт. Археалагічны факт. Праблема атаясамлення археалагічнага факта і археалагічнай крыніцы. Праблема суб'ектыўнага характару археалагічных фактаў. Канцэпцыі шматузроўненасці археалагічных фактаў.

Дэдуктыўная працэдура. Індуктыўная працэдура. Праблемна-установачная працэдура.

Узроўні археалагічнага даследавання. Эмпірычнае даследаванне. Інтэрпрэтацыйна-тэарэтычнае даследаванне. Агульнатэарэтычнае (метадалагічнае) даследаванне. Роля гіпотэзы ў археалагічным даследаванні. Працэдура даследавання.

Раздзел 3. Метады археалагічных даследаванняў

Апрацоўка матэрыялаў

Вызначэнне складу рэчываў і крыніц паходжання археалагічных матэрыялаў. Элементны аналіз рэчываў. Хімічныя і фізічныя метады даследаванняў: мінералагічны, хімічны, спектральны, рэнтгенаспектральны аналізы, металаграфічны, рэнтгенаструктурны, люмінісцэнтны метады, петраграфія. Вывучэнне тэхналогіі вырабу рэчаў. Тэхналагічны аналіз каменных, крамянёвых, касцяных вырабаў. Аплікатыўны метад (рэматаж). Металаграфічны аналіз. Тэрмічны аналіз. Фізічнае мадэляванне. Эксперыментальная археалогія. Вызначэнне функцыянальнага прызначэння рэчаў. Візуальныя (макраскапічныя) назіранні. Эксперыментальна-трасалагічныя даследаванні.

Метады датавання

Археалагічная храналогія і перыядызацыя. Адносная і абсалютная храналогія. Сінхранізацыя. Тыпалагічны метад. Стратыграфічны метад. Датыроўка па пісьмовым крыніцам. Датыроўка па манетам. Датыроўка па аналогіям. Метад серыяцыі. Дэндрахраналагічны метад. Радыевугляродны метад. Калібрыцыя. Паскаральная мас-спектраметрыя ў сучасных археалагічных даследаваннях. Тэрмалюмінісцэнтны метад. Археамагнітнае датаванне. Каліева-аргонны метад. Дазіметрычныя метады датавання. Метад электроннага спінавага рэзанансу.

Датаванне метадам уранавых радоў. Біялагічныя метады датавання. Праблемы выкарыстання метада датавання па ступені рацэмізацыі амінакіслот. Паліналагічны метада.

Апрацоўка даных

Сістэматызацыя і класіфікацыя. Віды класіфікацый. Спосабы пабудовы класіфікацый. Тыпалогія. Тыпалагічны метада. Тыпалогія я: спосаб вывучэння эвалюцыі рэчаў. Тыпалогія як спосаб класіфікацыі.

Інтэрпрэтацыя даных. Гістарычныя рэканструкцыі

Факты і іх інтэрпрэтацыя. Узроўні інтэрпрэтацыі. Неадназначнасць гістарычных інтэрпрэтацый. Патэнцыяльныя і рэальныя магчымасці культурна-гістарычных інтэрпрэтацый.

Этнаграфічныя паралелі ў археалагічных даследаваннях. Абмежаванасць этнаграфічных аналогій. Этнаархеалогія. Роля антрапалагічных даных у рэканструкцыі культурна-гістарычных і этнічных працэсаў. Праблемы выкарыстання лінгвістычных даных пры інтэрпрэтацыі археалагічных даных.

Раздел 4. Этычныя аспекты археалагічных даследаванняў

Этычны змест навуковых дасягненняў. Роля археалогіі ў фарміраванні навуковага ўспрымання насельніцтвам мінулага і выхаванні паважлівых адносінаў да старажытнасцяў. Археалогія і палітыка. Значэнне археалогіі ў барацьбе супраць нацыяналістычных спекуляцый на падставе археалагічных помнікаў. Праблема маральных абмежаванняў археалагічных даследаванняў. Дыскусія на тэму "Да каго належыць мінулае?". Праблемы ўзаемаадносінаў археолагаў і мясцовага насельніцтва, якое прэтэндуе на распараджэнне старажытнасцямі. Маральныя арыенцыры навукоўца. Кодэкс прафесійнай этыкі археолага. Праблема барацьбы з нелегальным стварэннем і абаротам археалагічных калекцый

ПАЛЯВАЯ АРХЕАЛОГІЯ

Уводзіны

Прадмет, мэта і задачы палявой археалогіі. Сувязь практычнай і тэарэтычнай частак прадмета палявой археалогіі. Палявы этап даследаванняў, яго характарыстыкі. Кабінетны этап, яго асаблівасці. Сувязь палявых і кабінетных археалагічных даследаванняў. Археалагічныя помнікі і іх класіфікацыі. Культурны слой і яго кампаненты. Афіцыйныя правілы па правядзенні палявых археалагічных прац. Інструкцыя аб парадку выдачы Дазволаў на выкананне археалагічных разведак і раскопак, іх правядзенні, састаўленні справаздач па праведзеным работам. Дазволы. Катэгорыі дазволаў. Правы і абавязкі асобаў-уладальнікаў Дазволаў.

Мэты і віды археалагічных разведак

Падрыхтоўчы этап археалагічных даследаванняў. Вызначэнне тэрыторыі для правядзення археалагічнай разведкі. Азнаямленне з навуковай літаратурай, архіўнымі матэрыяламі. Апытанне мясцовага насельніцтва. Вывучэнне геаграфічнай характарыстыкі раёна пошукаў. Выбар маршрута. Падрыхтоўка экспедыцыйнага абсталявання. Прыкметы археалагічных помнікаў.

Заканамернасці размяшчэння археалагічных помнікаў. Асаблівасці пошукаў помнікаў розных тыпаў: стаянак палеаліту і мезаліту, паселішчаў неаліту і бронзавага веку, тарфяніковых помнікаў, месцаў здабычы і апрацоўкі крэменю, селішчаў і гарадзішчаў жалезнага веку, грунтовых і курганных пахаванняў, сельскіх паселішчаў і замчышчаў, вытворчых і гаспадарчых аб'ектаў. Роля тапаграфічных і тапанімічных даных пры пошуках помнікаў археалогіі. Пад'ёмны матэрыял. Метады збору і фіксацыі. Тапаграфічная карта і карта археалагічная. План мясцовасці і план помніка археалогіі. Вызначэнне наяўнасці культурнага слою і межаў яго распаўсюджвання. Агляд агаленняў, кратавін. Закладка шурфоў. Зандажныя пробы. Індыкацыя металаў. Металашукальнікі. Рэгламентацыя іх выкарыстання.

Геафізічныя метады разведкі

Электраразведка. Магнітаразведка. Сейсмаразведка. Прынцыпы дзеяння і магчымасці прымянення. Абсталяванне, якое выкарыстоўваецца пры ажыццяўленні геафізічных метадаў разведкі. Практычнае прымяненне геафізічных метадаў. Авіаразведка. Аэравізуальны метад і аэрафотафіксацыя. Касмічная разведка. Гісторыя зараджэння і развіцця аэрафотаразведкі. Фізічныя асновы аэрафотаразведкі. Практычнае прымяненне. Геахімічныя спосабы пошуку археалагічных помнікаў. Дакументаванне вынікаў разведак. Вядзенне палявога дзённіка. Апісанне маршрута, фіксацыя маршрутаў на плане, выкарыстанне GPS-навігатора. Вокамернае і інструментальнае здыманне плана мясцовасці і размешчаных на ёй археалагічных аб'ектаў. Апісанне археалагічнага помніка, яго графічная фіксацыя і фотафіксацыя.

Агульныя прынцыпы раскопак археалагічных помнікаў

Мэты і віды археалагічных раскопак. Сучасныя прынцыпы археалагічных раскопак. Тэхніка бяспекі пры правядзенні стацыянарных археалагічных даследаванняў. Правілы адбору узораў для паліналагічных, карпалагічных, радыявугляродных і інш. прыродазнаўчых аналізаў. Першасная кансервацыя і апрацоўка археалагічных матэрыялаў. Упакоўка археалагічных калекцый і падрыхтоўка іх да транспартыроўкі.

Раскопкі паселішчаў

Складанне плана помніка з нівеліроўкай паверхні і прывязкай да бліжэйшага населенага пункта або, па магчымасці, манументальнага збудавання. Выбар участка(аў) для раскопак. Выбар пастаяннага рэпера на помніку. Разбіўка сеткі квадратаў і яе нівеліроўка. Выбар метадыкі разборкі культурнага пласта. Разборка напластаванняў па ўмоўных або геалагічных пластах. Выбар раскопачнага інструментарыя. Зачыстка паверхні пластоў і яе замалёўка. Фіксацыя артэфактаў на плане раскопу і іх нівеліроўка. Зачыстка мацерыка і фіксацыя выяўленых аб'ектаў. Спосабы даследавання запаўнення аб'ектаў. Складанне плана раскопу па пластах, замалёўка профіляў раскопу і перамычак, планаў і профіляў аб'ектаў. Планіграфія. Кантрольная пракопка мацерыка. Прарэзка абарончых валоў і равоў. Вывучэнне драўляных, каменных і мураваных канструкцый, вызначэнне іх сувязі з прымыкаючым культурным пластом. Кансервацыя архітэктурных рэшткаў. Фотафіксацыя працэсу раскопак, характару культурнага пласта, аб'ектаў і індывідуальных артэфактаў. Археалагічная

стратыграфія. Аднослойныя і шматслойныя помнікі. Профілі. Стратыграфічныя ярусы. Рэкультывацыя – засыпка раскопу і аднаўленне першапачатковага (дараскопачнага) выгляду даследаванага ўчастка помніка. Спецыфіка вывучэння паселішчаў розных эпох і відаў: дзюнных алювіяльных стаянак, тарфянікавых стаянак, гарадзішчаў і замчышчаў, крэмнездабыўных шахтаў і інш. помнікаў вытворчай дзейнасці, старажытнарускіх гарадоў.

Раскопкі пахаванняў

Грунтовыя і курганныя пахаванні. Раскопкі грунтовых могільнікаў. Пошукі магільных ям. Выбар месца раскопа на грунтовым могільніку. Разбіўка запланаванага раскопа на квадраты з выдзяленнем неабходнай колькасці перамычак. Здымка дзярновага пласта і зачыстка паверхні пахаванняў. Спосабы выяўлення пахавальных аб'ектаў. Разборка запаўнення пахавальных ям. Вызначэнне пахавальнага абраду (трупаспаленне, трупапакладанне). Фіксацыя працэсу раскопак. Рэкультывацыя – засыпка раскопу і аднаўленне першапачатковага (дараскопачнага) выгляду даследаванага ўчастка помніка. Раскопкі курганаў. Спосабы здымкі плана курганнай групы. Вывучэнне знешняга віду насыпаў. Абмер насыпаў. Раскопкі насыпаў. Разбіўка кургана на сектары. Разборка сектараў з пастаяннай фіксацыяй змяненняў характару іх запаўнення. Аналіз і фіксацыя профіляў бровак. Даследаванне прыкурганных ровікаў. Разборка бровак. Асаблівасці расчысткі і фіксацыі пахаванняў па абраду інгумацыі і крэмацыі. Даследаванне прасторы паміж курганнымі насыпамі. Рэкультывацыя – аднаўленне насыпаў і пахавальнага комплексу ў цэлым. Тэма 4. Археалагічны нагляд. Асноўныя задачы. Сфера прымянення. Змест – нагляд за зямельнымі працамі, іх спыненне ў выпадку выяўлення археалагічных аб'ектаў, фіксацыя археалагічных матэрыялаў. Спосабы ажыццяўлення археалагічных наглядаў. Тэма 5. Вядзенне палявой дакументацыі. Падрыхтоўка Справаздачы аб палявых даследаваннях

Палявая археалагічная дакументацыя

Віды палявой дакументацыі. Агульныя правілы вядзення палявой дакументацыі. Палявы дзённік. Змест – апісанне характару работ, культурнага пласта, аб'ектаў і знойдзеных індывідуальных артэфактаў. Формы – сшыткі, карткі, анкеты. Палявыя чарцяжы і патрабаванні да іх выканання. Тапаграфічны і сітуацыйны планы помніка. Планы раскопаў па асобных пластах, планы мацерыковай паверхні, планы аб'ектаў. Чарцяжы профіляў. Маштабы чарцяжоў і планаў. Умоўныя абазначэнні. Фотафіксацыя працэсу раскопак. Патрабаванні да палявой археалагічнай фатаграфіі. Вопісы фотаздамкаў. Вопісы знаходак і іх рубрыкі. Масавыя і індывідуальныя знаходкі. Статыстычныя табліцы масавых матэрыялаў. Вопісы ўзораў (для аналізаў метадамі прыродазнаўчых навук), іх рубрыкі. Камеральны этап апрацоўкі палявой дакументацыі. Выкарыстанне сучасных кампутарных тэхналогій.

Прававыя аспекты правядзення археалагічных даследаванняў.

Прававы статус помніка археалогіі ў Рэспубліцы Беларусь. Праблемы прававой аховы археалагічнай спадчыны. Паняцце “гістарычна-культурных каштоўнасцяў”. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў РБ. Дзяржаўныя ўстановы па пытанням гісторыка-культурнай спадчыны

ТЭАРЭТЫЧНЫЯ АСНОВЫ АРХЕАЛОГІІ

Раздзел 1. Археалогія і яе месца у сістэме навук

Паняцце «археалогія» і яго эвалюцыя. Археалогія як навуковая дысцыпліна. Археалагічная спецыялізацыя. Месца археалогіі ў сістэме навук. Сувязі археалогіі з гуманітарнымі дысцыплінамі. Магчымасці выкарыстання даных прыродазнаўчых навук у археалагічных даследаваннях.

Раздзел 2. Фундаментальныя паняцці археалогіі

Археалагічныя артэфакты і помнікі

Паняцце «артэфакт». Катэгорыі артэфактаў. Паняцці «індустрыя», «інвентар». Паняцце «археалагічны помнік». Суадносіны паняццяў «старажытнасці», «рэчавы помнік», «помнік матэрыяльнай культуры», «археалагічны помнік». Асноўныя катэгорыі археалагічных помнікаў. Паняцце «комплекс». Закрыты і адкрыты комплексы. Пахавальны комплекс і яго структура. Культурны слой. Сцярыльная праслойка. Мацярык. Пахаваная глеба. Паняцце «in situ». Вызначэнне ступені інфарматыўнасці культурнага слою. Планіграфія. Стратыграфія. Мікрастратыграфія.

Археалагічныя крыніцы

Спецыфіка археалагічных крыніц. Суадносіны паняццяў «жывая» і «мёртвая» культуры. Гістарычная інфармацыя ў археалагічных крыніцах. Класіфікацыі археалагічных крыніц.

Археалагічная культура

Паняцце «археалагічная культура». Крытэрыі вылучэння археалагічных культур: храналагічны, тэрытарыяльны, стылістычны, каварыяцыйны, карэляцыйна-тыпалагічны, тыпакомплексны падыходы. Праблема аб'ёма паняцця «археалагічная культура». Культурна-гістарычная вобласць. Культурна-гістарычная зона. Археалагічная правінцыя. Тэхнакомплекс. Індустрыя. Культурнае кола. Культурны гарызонт. Культурны пакет. Праблема статуса археалагічнай культуры. Археалагічная культура і этнас. Этнатэрытарыяльны падыход. Этнакомплексны падыход. Этнічныя прыкметы і праблема іх пошукаў у археалагічным матэрыяле.

Раздзел 3. Асноўныя этапы развіцця археалагічнай тэарэтычнай думкі

Станаўленне археалогіі і фарміраванне першых навуковых канцэпцый

Зараджэнне і развіццё данавуковай археалогіі. Праблема пачаткаў археалогіі.

"Народная археалогія". Народныя ўяўленні аб археалагічных помніках у старажытнасці. Праблема існавання паранавуковых археалагічных ведаў на сучасным этапе. "Сакральная археалогія". Археалагічныя веды старажытнага Усходу. Раскопкі руін старажытных храмаў. Дзейнасць Набаніда. Адносіны да выкапнёвых старажытнасцяў у Старажытнай Грэцыі. Інтэрэс да эліністычнай спадчыны ў Старажытным Рыме. Успрыманне археалагічных помнікаў у сярэднявеччы. Зараджэнне нацыянальных археалогій. Уплыў рамантызму на

змяненне адносінаў да мясцовых старажытнасцяў. Пачаткі егіпталогіі. Курганаманія ў Англіі. Станаўленне кельтскай (гала-рымскай) археалогіі. К. Томсан і яго сістэма трох вякоў. Дзейнасць Й.Я. Ворса.

Эвалюцыянізм ў археалогіі

Ч. Дарвін і яго "Паходжанне відаў". Роля кнігі Л.Г. Моргана "Старажытнае грамадства" ў вывучэнні мінулага. Асноўныя палажэнні эвалюцыйнага вучэння. Ідэя адналінейнай эвалюцыі. Дж. Лабок і вывучэнне каменнага веку. Г. дэ Мартэлье. Схема перыядызацыі палеаліту. Крызіс эвалюцыйнага падыходу. Адкрыцці М. дэ Саўтола. Значэнне эвалюцыйнага падыходу ў гісторыі археалагічнай думкі.

Культурна-гістарычная археалогія

Крытыка эвалюцыйнага падыходу і пераарыентацыя даследчых інтарэсаў у канцы XIX ст. О. Мантэліўс. Стварэнне тыпалагічнага метаду. Адкрыццё новых цывілізацый на падставе вывучэння літаратурных крыніц. Г. Шліман. А. Эванс. Л. Вулі. Увядзенне паняцця "археалагічная культура". З'яўленне першых падыходаў да інтэрпрэтацыі археалагічных матэрыялаў. Міграцыянізм. Дыфузіянізм. Г. Касіна і распрацоўка этнічнай гісторыі. Абсалютызацыя культурна-гістарычнага падыходу. Крызіс культурна-гістарычнай археалогіі. Г. Чайлд: вывучэнне археалогіі Заходняй Еўропы і Усходу, сацыялагічныя схемы першабытнай гісторыі.

«Новая» (працэсуальная) археалогія

“Новая” археалогія, працэсуальная археалогія, аналітычная археалогія. Л. Бінфард. Д. Кларк. Англа-амерыканскі падыход да вызначэння месца археалогіі ў сістэме навук. Узрост увагі да тэарэтычных праблем археалогіі. Выкарыстанне матэматычных і статыстычных метадаў у археалагічным даследаванні. Сістэмны падыход да культуры. Эксперыментальная археалогія. Этнаархеалогія: жывая археалогія і тэрміновая археалогія. Гарбалогія (смеццевая археалогія).

Постпрацэсуальная археалогія

Постмадэрнізм і археалогія. Гуманістычны падыход да вывучэння мінулага. Я. Ходэр. К. Рэнфру. Сімвалічная археалогія. Асноўныя даследчыя задачы. Абмежаванні сімвалічнай археалогіі. Ідэі структуралізму ў археалогіі. Сутнасць структуралізму. Спрэчнасць структуралістскага падыходу да вывучэння мінулага. Неамарксістская археалогія. Асноўныя аб'екты вывучэння. Агульнае і спецыфічнае ў параўнанні з традыцыйным марксізмам. Крытычная археалогія. Новы погляд на задачы археалогіі ў сучасным свеце. Адказ ад пошукаў адзінай правільнай інтэрпрэтацыі мінулага. Дыскусія на тэму “Да каго належыць мінулае?”. Кагнітыўна-працэсуальная археалогія. Асноўныя задачы і накірункі даследаванняў. Феміністычная археалогія. Крытычны фемінізм. Аналітычны фемінізм.

Асноўныя даследчыя накірункі савецкай археалогіі

Станаўленне археалогіі ў паслярэвалюцыйнай Савецкай Расіі. Расійская Акадэмія гісторыі матэрыяльнай культуры. Н.Я. Мар. “Яфетычная тэорыя”. Тэорыя стадыяльнасці. А.У. Арцыхоўскі. Метад узыходжання. Асноўныя накірункі пасляваеннай савецкай археалогіі. “Археалагічная гісторыя”. “Археалагічная этнагенэтыка”. “Археалагічная сацыялогія”. “Дэскрыптыўная

археалогія”. “Археалагічная тэхналогія”. “Экалагічная археалогія”. “Строгая археалогія”. Асноўныя накірункі даследаванняў Дасягненні і абмежаванасці падыходаў. Прадстаўнікі даследчых плыняў.

Раздел 4. Асноўныя накірункі вывучэння мінулага па археалагічным даным **Канцэпцыі часу і прасторы ў археалогіі**

Час цыклічны і час лінейны. Магчымасці археалогіі ў вывучэнні структур кароткай і доўгай часовай працягласці (evenements i longue duree). Храналогія, перыядызацыя, сінхранізацыя. Праблема карэляцыі перыядызацыі археалагічнай і гістарычнай. Праблема храналагічных межаў аб'екту археалогіі. Археалогія сучаснасці. Месца даных геаграфічных навук у археалагічных даследаваннях. Структура прасторы і ўзроўні археалагічных даследаванняў. Роля геаграфічных інфармацыйных сістэм (ГИС) у вывучэнні мінулага.

Праблемы вывучэння эканомікі старажытных супольнасцяў

Археалогія навакольнага асяроддзя і яе роля ў вывучэнні палеагаспадаркі. Археалогія паселішчаў. Структуры паселішчаў. Паняцце “зона натуральных рэсурсаў” і яго значэнне для вывучэння гаспадаркі людзей у мінулым. Канцэпцыі існавання і выкарыстання такіх зон. Жыццезабеспячэнне старажытных супольнасцяў. Паняцці “рацыён”, “харчаванне”. Крыніцы і метады вывучэння. Палеазаалогія. Тафаномія. Палеабатаніка. Палеапаталогія і іншыя дысцыпліны па вывучэнні парэшкаў чалавека. Этнаархеалогія. Праблемы карэляцыі археалагічных даных і вынікаў прыродазнаўчых даследаванняў. Кантакты старажытных супольнасцяў. Крыніцы іх вывучэння. Мадэлі абмену, дарэння і гандлю ў культурнай антрапалогіі і этнаграфіі. Праблемы вызначэння характару і накірункаў кантактаў па археалагічных даных. Аналітычныя метады выяўлення “імпартных” артэфактаў і ідэнтыфікацыі крыніц іх паходжання. Вывучэнне тэрыторыі распаўсюджвання вырабаў: задачы і метады.

Праблемы сацыяльных і этнічных рэканструкцый у археалогіі

Сацыяльная археалогія. Крыніцы вывучэння сацыяльнай структуры старажытных грамадстваў. Мадэлі сацыяльных структур у культурнай антрапалогіі і этнаграфіі, метадалагічныя праблемы іх выкарыстання ў археалагічных даследаваннях. Падыходы да сацыяльных рэканструкцый на падставе вывучэння старажытных паселішчаў. Падыходы да сацыяльных рэканструкцый на падставе вывучэння старажытных пахаванняў. Гендэрныя даследаванні ў археалогіі. Феміністычная археалогія і яе крытыка. Паняцці “гендэр” і “пол”. Крыніцы па вывучэнні сацыяльнага полу чалавека ў мінулым і праблемы іх інтэрпрэтацыі. Этнакультурныя рэканструкцыі ў археалогіі. Этнічныя прыкметы і праблема іх пошукаў у археалагічным матэрыяле. Роля антрапалагічных даных у рэканструкцыі этнічных працэсаў. Праблемы выкарыстання лінгвістычных даных. Глотахраналогія.

Праблемы вывучэння духоўнай культуры старажытных супольнасцяў

Асноўныя функцыі і формы духоўнай культуры. Знак і знакавыя паводзіны. Крыніцы вывучэння духоўнай культуры старажытнага чалавека. Выкарыстанне даных антрапалогіі, этнаграфіі, этнаархеалогіі, псіхалогіі, псіхіятрыі. Праблемы рэканструкцыі духоўнай культуры чалавека. Старажытнае мастацтва. Праблема

вызначэння яго функцый. Асноўныя падыходы да вырашэння праблемы паходжання мастацтва. Кагнітыўная археалогія. Паняцці: “сымбал” і “яго значэнне”. Вывучэнне эвалюцыі разумовых здольнасцяў продкаў Homo Sapiens Sapiens. Вывучэнне разнастайных аспектаў духоўнай культуры старажытнага чалавека. Археалогія рэлігіі. Паняцці “рэлігія”, “культ”, “рытуал”. Археалагічныя сведчанні выканання рэлігійных практык. Метадалагічныя праблемы рэканструкцыі рэлігійных уяўленняў старажытнага чалавека. Археалогія смерці. Метадалагічныя праблемы вывучэння пахавальных комплексаў і рэканструкцыі светапогляду старажытных супольнасцяў.

Раздзел 5. Тлумачэнне ў археалогіі

Узроўні тлумачэння

Асноўныя падыходы да вызначэння прычын і механізмаў эвалюцыі культуры: эндагеністская тэорыя, экзагеністская тэорыя, канцэпцыя эвалюцыйнай археалогіі, гіпотэза гена-культунай каэвалюцыі. “Праклятае пытанне археалогіі” – прычыны змены культур. “Традыцыйнае”, працэсуальнае, постпрацэсуальнае тлумачэнне.

Гісторыка-культурныя інтэрпрэтацыі

Паняцці “традыцыі” і “навацыі”. Вынаходніцтвы. Дыфузія. Паняцце “дыфузія” ў культурнай антрапалогіі. Паняцце “дыфузія” ў археалогіі. Міграцыі. Віды міграцый. Праблемы фіксацыі міграцый на падставе вывучэння археалагічных матэрыялаў.

Пазакультурныя мадэлі інтэрпрэтацый

Функцыянальна-працэсуальны падыход. Сістэмна-экалагічны падыход. Тэорыя шматлінейнай культурнай эвалюцыі. Метад сімуляцыі.

Постпрацэсуальныя падыходы да тлумачэння мінулага

Структурная археалогія. Крытычная тэорыя. Неамарксістскі падыход. Кагнітыўна-працэсуальная археалогія: вызначэнне ролі сымбалаў у працэсе культурных перамен і вывучэнне працэсу культурнай трансфармацыі

ИНФОРМАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКАЯ ЧАСТЬ

ЛИТЕРАТУРА:

АРХЕОЛОГИЯ

1. Авдусин Д.А. Основные проблемы полевого археологического источниковедения / Д.А. Авдусин // Полевая археология СССР. Учеб. пособ. М.: Высш. школа, 1980 - С. 22-57.
2. Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. / Д.А. Авдусин – М. 1980. – 330 с.
3. Алекшин В.А. Погребальный обряд как археологический источник / В.А. Алекшин // Краткие сообщения Института Археологии. - 1981. - Вып. 167. – С. 3-8.
4. Алекшин В.А. Социальная структура и погребальный обряд древнеземледельческих обществ. / В.А. Алекшин - Л.: Наука, 1986. – 191 с.
5. Аникович М.В. Методология археологии и новые подходы к изучению верхнего палеолита Евразии. / М.В. Аникович - Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т, Ин-т археол. и этногр. СО РАН. - 2010. – 54 с.
6. Артамонов М.И. Этнос и археология / М.И. Артамонов // Теоретические основы советской археологии. Тезисы докладов на теоретич. семинаре ЛОИА АН СССР. Л. - 1969. - С.3-6.
7. Археалогія Беларусі. – У 4-х тамах. - Мінск: Беларуская навука, 1997. – 424 с., 1999. – 502 с., 2000. – 554 с., 2001 – 597 с.
8. Археология и естественнонаучные методы. - М. 2005. - 216 с.
9. Археология и естественные науки. - М.: 1965. - 348 с.
10. Археология и методы исторических реконструкций. - Киев: «Наукова думка». 1985. - 192 с.
11. Башков А.А. Христианские древности Беларуси конца X – XIV вв. (предметы христианского культа индивидуального использования) / А.А. Башков. – Минск: И.П. Логвинов, 2011. – 194 с.: илл.
12. Башков, А. А. Шляхетские резиденции Брестчины в свете археологических исследований: Ружаны, Скоки, Коссово, Закозель : монография / А. А. Башков ; М-во образования Респ. Беларусь, Брест. гос. ун-т им. А. С. Пушкина. – Брест : БрГУ, 2017, - 287 с.
13. Башкоў А.А. Гісторыя першабытнага грамадства / А.А. Башкоў, В.Ю. Піліповіч // Электронны вучэбна-метадычны комплекс. - Установа адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна» - Брэст, 2018. – 66 с.
14. Белорусская археология. – Мн.: Наука и техника, 1987. - 127с.
15. Браян М. Фэйган. Уводзіны ў археалогію. / Браян М. Фэйган. – Беларускі Фонд Сораса, 1996. – 272 с.
16. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография. Научная монография. / Ю.В. Бромлей — М.: Наука, 1973. — 285 с.
17. Вишняцкий Л.Б. Введение в праисторию. Проблемы антропогенеза и становления культуры: Курс лекций. / Л.Б. Вишняцкий - Кишинев: Высшая Антропологическая Школа, 2005. – 396 с.

18. Гарден Ж.К. Теоретическая археология. / Ж.К. Гарден - М.: Прогресс, 1983. – 289 с.
19. Гуляев В.И. Проблемы интерпретации погребального обряда в археологии / В.И. Гуляев // КСИА. 1990. Вып. 201. - С. 103-109.
20. Гуревич Ф.Д. Древние города Белорусского Понемонья. / Ф.Д. Гуревич – М.: Полымя, 1982. – 48 с.
21. Гуревич Ф.Д. Древний Новогрудок. / Ф.Д. Гуревич – Л.: Наука, 1981. – 158 с.
22. Гурина Н.Н. Древние кремнедобывающие шахты. / Н.Н. Гурина – Л.: Наука, 1976. – 176 с.
23. Дучыц Л.У. Браслаўскае Паазер’е ў IX-XIV стст. / Л.У. Дучыц – Мн.: Наука и техника, 1991. – 120 с.
24. Дучыц Л.У. Касцюм жыхароў Беларусі X-XIII стст. / Л.У. Дучыц – Мн.: Беларуская навука, 2001. – 80 с.
25. Загарульскі Э.М. Заходняя Русь IX-XIII стст. / Э.М. Загарульскі – Мн. 1998. – 240 с.
26. Загорульский Э.М. Археология Белоруссии. / Э.М. Загорульский – Мн. 1965. – 228 с.
27. Загорульский Э.М. Возникновение Минска. / Э.М. Загорульский – Мн. 1982. – 358 с.
28. Загорульский Э.М. Древний Минск. / Э.М. Загорульский – Мн. 1963. – 120 с.
29. Захарук Ю.Н. К вопросу о предмете и процедуре археологического исследования / Ю.Н. Захарук // Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований. - Л., 1975. – С. 4-6.
30. Зверуго Я.Г. Древний Волковыск X-XIV вв. / Я.Г. Зверуго – Мн.: Наука и техника, 1975. – 144 с.
31. Исаенко В.Ф. Неолит Припяцкого полесья. / В.Ф. Исаенко – Мн.: Наука и техника, 1976. – 128 с.
32. Калечиц Е.Г. Памятники каменного и бронзового веков Восточной Белоруссии. / Е.Г. Калечиц – Мн.: Наука и техника, 1987. – 158 с.
33. Калечиц Е.Г. Первоначальное заселение территории Белоруссии. / Е.Г. Калечиц – Мн. 1984 – 157 с.
34. Калечиц А.Г. Метадалогія вивучэння помнікаў першабытнага грамадства: гісторыя пытання, праблемы / А.Г. Калечиц // Проблемы методологии исследований истории Беларуси. Материалы межд. нар. науч. конф. (Минск, 26-27 окт. 2006 г.). – Мн., 2008. – 120 с.
35. Калечиц А.Г. Першыя людзі на зямлі Беларусі. / А.Г. Калечиц – Мн. 1997. – 112 с.
36. Каробушкина Т.Н. Курганы Белорусского Побужья X-XIII вв. / Т.Н. Каробушкина – Мн. 1993. – 234 с.
37. Клейн Л.С. Археологическая типология. / Л.С. Клейн – Ленинград. Академия наук СССР, ЛФ ЦЭНДИСИ, Ленинградское научно-исследовательское объединение археологическое объединение, 1991. – 442 с.

38. Клейн Л.С. Археологические источники. / Л.С. Клейн – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – 115 с.
39. Клейн Л.С. Введение в теоретическую археологию. / Л.С. Клейн - Кн.1: Метаархеология. – СПб.: Бельведер, 2004. – 470 с.
40. Клейн Л.С. Феномен советской археологии. / Л.С. Клейн – М.,Фарн, 1993. – 128 с.
41. Косидовский З. Когда солнце было Богом. / З.Косидовский – М. 1991. – 189 с.
42. Крадин Н.Н. Археологические культуры и этнические общности / Н.Н. Крадин // Теория и практика археологических исследований: сборник научных трудов. - Барнаул : Азбука, 2009. - Вып. 5.- С. 9-20.
43. Крывальцэвіч М.М. Археалёгія і палітыка / М.М. Крывальцэвіч // Шуфляда: Часопіс найноўнай гісторыі. - 1999. — № 1. — С. 33-53.
44. Крывальцэвіч М. Экспериментальная археалёгія і перспектывы яе развіцця ў Беларусі / М. Крывальцэвіч // Беларускі гістарычны часопіс. - 2005. - № 8. – С. 16-22.
45. Ксендзов В.П. Палеолит и мезолит белорусского Поднепровья. / В.П. Ксендзов – Мн. 1988. – 243 с.
46. Кухаренко Ю.У. Памятники железного века на территории Полесья. / Ю.У. Кухаренко – М. 1961. – 60 с.
47. Кухаренко Ю.У. Средневековые памятники Полесья. / Ю.У. Кухаренко – М. 1961. – 40 с.
48. Леонова Н.Б., Смирнов Ю.А. Погребение как объект формального анализа / Н.Б. Леонова, Ю.А. Смирнов // КСИА. - 1977. - Вып. 148. - С. 16-23
49. Лысенко П.Ф. Берестье. / П.Ф. Лысенко – Мн.: Наука и техника, 1985. – 399 с.
50. Лысенко П.Ф. Города Туровской земли. / П.Ф. Лысенко – Мн.:Наука и техника, 1974. – 200 с.
51. Лысенко П.Ф. Дреговичи. / П.Ф. Лысенко – Мн.:Наука и техника, 1991. – 244 с.
52. Лысенко П.Ф. Туровская земля IX-XIII вв. / П.Ф. Лысенко – Мн. 1999.
53. Марзалюк І. Магілёў у XII-XVIII стст. / І.Марзалюк – Мн.: Веды, 1998. – 260 с.
54. Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования. / А.И. Мартынов, Я.А. Шер - М.: Высш. шк., 2002. – 240 с.
55. Мартынов А.Н. Археология. / А.Н. Мартынов – 5-е изд., перераб. — М.: Высш. шк., 2005. — 447 с.
56. Массон В.М. Исторические реконструкции в археологии. / В.М. Массон - Самара: Изд-во СамГУ, 1996. – 103 с.
57. Массон В.М. Экономика и социальный строй древних обществ (в свете данных археологии). / В.М. Массон - Л.: Наука. 1976. – 192 с.
58. Матюшин Г.Н. Археологический словарь. / Г.Н. Матюшин – М.: Просвещение, 1996. – 304 с.
59. Мельниковская О.Н. Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке. / О.Н. Мельниковская – М.: Наука, 1967. – 194 с.

60. Методология и методика археологических реконструкций. - Новосибирск, 1994. – 150 с.
61. Митрофанов Д.Г. Железный век средней Белоруссии. / Д.Г. Митрофанов – Мн.: Наука и техника, 1978. – 160 с.
62. Монгайт А.Л. Археология Западной Европы. / А.Л. Монгайт - Т. 1. Каменный век. — М.: Наука, 1973. — 355 с.
63. Поболь Л.Д. Археологические памятники Беларуси. Железный век. / Л.Д. Поболь – Мн.: Наука и техника, 1983. – 429 с.
64. Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований / отв. ред. В.И. Массон и В.Н. Боряз. - Л.: Наука, 1975. – 58 с.
65. Риер Я.Г. Методология и методы археологического изучения средневековой деревни Беларуси и сопредельных стран / Я.Г. Риер // Проблемы методологии исследований истории Беларуси. Материалы междунар. науч. конф. (Минск, 26-27 окт. 2006 г.). - Мн., 2008. – С. 16-23.
66. Ричков М.О. Реконструкция прошлого в археологии / М.О. Ричков // Археология. - 1997. - №3. – С. 93-100.
67. Седов В.В. Восточные славяне VI-XIII вв. / В.В. Седов – М.: Наука, 1982. – 326 с.
68. Сидоров В.В. Реконструкции в первобытной археологии. / В.В. Сидоров – М.: ТАУС, 2009. – 216 с.
69. Смирнов Ю.А. Лабиринт: морфология преднамеренного погребения. / Ю.А. Смирнов – М.: Восточная литература, 1997. – 279 с.
70. Столяр А.Д. Происхождение изобразительного искусства. / А.Д. Столяр - М.: Искусство, 1985. – 300 с.
71. Тарасаў С.В. Полацк IX-XVII стст. / С.В. Тарасаў – Мн.: Беларуская навука, 1998. – 183 с.
72. Теория и методы археологических исследований / отв. ред. В.Ф. Генинг. - Киев: Наукова думка, 1992. – 192 с.
73. Теория и практика археологических исследований: сборник научных трудов / отв. ред. А.А. Тишкин. - Барнаул: Азбука, 2009. - Вып. 5. – 192 с.
74. Фаган Б. Уводзіны ў археалогію. / Б. Фаган - Мн.: Беларускі фонд Сораса, 1996. – 180 с.
75. Фаган Б., ДеКорс К. Археология. В начале. / Б.Фаган, К.ДеКорс - М.: Техносфера, 2007. – 592 с.
76. Формозов А.А. О критике источников в археологии / А.А. Формозов // Советская археология. - 1977. - № 1. - С. 5-14.
77. Чарняўскі М.М. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі. / М.М. Чарняўскі – Мн.: Народная асвета, 1981. — 64 с.
78. Чарняўскі М.М. Неаліт беларускага Панямоння. / М.М. Чарняўскі – Мн.: Наука и техника, 1979. - 142 с.
79. Чарняўскі М.М., Кудрашоў В.Я., Ліпніцкая В.Л. Старажытныя шахцёры на Росі. / М.М. Чарняўскі, В.Я. Кудрашоў, В.Л. Ліпніцкая – Мн. 1996. – 144 с.
80. Шнирельман В.А. Современные концепции происхождения производящего хозяйства (проблема механизма) / В.А. Шнирельман // Советская археология - № 3 - С. 259-269.

81. Штыхаў Г.В. Крывічы. / Г.В. Штыхаў – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 191 с.
82. Штыхов Г.В. Города Полоцкой земли. / Г.В. Штыхов – Мн. 1978. – 369 с.
83. Штыхов Г.В. Древний Полоцк. / Г.В. Штыхов – Мн.: Наука и техника, 1975. – 136 с.
84. Энциклапедыя. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мн. Изд-во «Беларуская энцыклапедыя» імя П. Броўкі. 1993. - 702 с.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ

1. Актуальныя пытанні гісторыі БССР. Савецкі перыяд. Мінск : Народная асвета, 1991. – 98 с.
2. Александровіч, С. Яны выдавалі “Гоман” / С. Александровіч // Літаратура і мастацтва. – 1970. – 14 жніўня.
3. Арлоў, У. Прысуд выканаў невядомы: Ігнат Грынявіцкі / У. Арлоў. – Мінск, 1992.
4. Асіноўскі, С. Беларусь у акупацыйных планах кайзераўскай Германіі / С. Асіноўскі // Архивы и делопроизводство. – 2000. – № 4. – С. 105–113.
5. Афанасьев, М. Экономика Белоруссии : состояние и перспективы / М. Афанасьев // Вопросы экономики. – 1996. – № 5. – С. 16–18.
6. Багдановіч, А. Да гісторыі партыі «Народная воля» у Мінску і Беларусі (1880–1892 гг.) / А. Багдановіч // Маладосць. – 1995. – № 11. – С. 212–239.
7. Багдановіч, А.Г. Праблема нацыянальнай дзяржаўнасці ў грамадска-палітычным руху Беларусі (сакавік 1917 – студзень 1919) / А.Г. Багдановіч. – Мінск, 1995.
8. Багдановіч, А.П. Ідэя дзяржаўнасці / А.П. Багдановіч / Гіст. навука і гіст. адукацыя РБ. – Ч. 2. – Мінск, 1995.
9. Беларусь напярэдадні і ў гады Вялікай Айчыннай вайны : вуч. дапаможнік / А.А. Каваленя [і інш.]. – Мінск, 2005.
10. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне: 1941–1945. Энциклапедыя. – Мінск, 1990.
11. Булацкі, Б. Беларускія народнікі / Б. Булацкі // Беларусь. – 1969. – № 3.
12. Бяспалая, М. Стварэнне калектыўных гаспадарак на Беларусі ў першыя гады НЭПа / М. Бяспалая // Беларус. гіст. час. – 1998. – № 1. – С. 37–40.
13. Вабішчэвіч, А.М. Гісторыя культуры Беларусі: вучэб.-метад. комплекс / А.М. Вабішчэвіч. – Брэст : БрДУ, 2016. – 194 с.
14. Віцьбіч, Ю. Партызанская барацьба на Беларусі / Ю. Віцьбіч // Спадчына. – 1998. – № 1. – С. 127–146.
15. Вішнеўская, І.У. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі / І.У. Вішнеўская. – Мінск, 2004.
16. Волков, И.М. Деревня СССР в 1945–1953 гг. в новейших исследованиях историков (конец 1980–1990 г.) / И.М. Волков // Отечественная история. – 2000. – № 6. – С. 15–17.
17. Волкогонов, Д.А. Секретный доклад о Сталине / Д.А. Волкогонов // Новое время. – 1989. – № 16. – С. 23–25.

18. Вусько, В.М. Аграрнае пытанне ў эканамічнай думцы Беларусі ў перыяд рэвалюцыі 1905–1907 гг. / В.М. Вусько // Весці АН БССР. Сер. грам. навук. – 1989. – № 1. – С. 111–118.
19. Галубовіч, В. Беларуская грамада / В Галубовіч // Навіны Беларускай акадэміі. – 1990. – 19 кастр. – С. 5.
20. Галубовіч, В. Складаны шлях да незалежнасці: 3 гісторыі беларускага рэвалюцыйнага руху (1902–1918 гг.) / В. Галубовіч // Навіны Беларускай акадэміі. – 1990. – 2 ліст. – С. 5.
21. Галубовіч, В.І. Перадумовы, сутнасць і гістарычныя ўрокі гаспадарчай рэформы 1965 г. / В.І. Галубовіч // 3 гісторыі эканамічных рэформ на Беларусі. – Мінск, 1997. – Вып. 2. – С. 85–102.
22. Гісторыя Беларусі : падруч. у 2 ч. / рэдкал.: Я.К. Новік (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Выш. школа, 2003. – Ч. 2 : Люты 1917 г. – 2002 г. / Я.К. Новік [і інш.]. – 1998. – 472 с.
23. Гісторыя Беларусі : у 2 ч. / рэдкал.: П.І. Брыгадзін [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2002. – Ч. 2 : XIX–XX стагоддзі : курс лекцый / П.І. Брыгадзін [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2002. – 656 с.
24. Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2000–2005. – Т. 4 : Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец ХУІІІ – пач. ХХ ст.) / М. Біч [і інш.]; рэд. тома В. Яноўская, С. Рудовіч. – 2005. – 519 с.
25. Гісторыя Беларусі : у 6 т. / А. Вабішчэвіч [і інш.]; рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2006. – Т. 5. Беларусь у 1917–1945 гг. – 613 с.
26. Дакументы БСГ часоў рэвалюцыі 1905–1907 гг. // Спадчына. – 1991. – № 3. – С. 36–43.
27. Дзелянкоўскі, М. Зямля і воля / М. Дзелянкоўскі // Беларуская мінуўшчына. – 1993. – № 2. – С. 34–38.
28. Дубяніцкі, Э. Беларусізацыя 20-х гадоў: якой яна была? / Э. Дубяніцкі // Чырвоная Змена. – 1991. – 4–10 сак. – С. 10.
29. Дэкларацыя Вярхоўнага Савета БССР аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. 27 ліпеня 1990 г. // Звязда. – 1990. – 29 ліп.
30. Елізарава, Г. Эканамічнае раяніраванне і “беларускае пытанне” у першай палове 1920 г. / Г. Елізарава, С. Елізараў // Бел. гіст. часопіс. – 1998. – № 1. – С. 49–53.
31. Ермаловіч, В. 3 архіваў партызанскага руху : «Докладная записка В.З. Коржа» / В. Ермаловіч // Беларускі гістарычны часопіс. – 1994. – № 2. – С. 13–20.
32. Ермолович, Н. Они сделали первый шаг / Н. Ермолович // Нёман. – 1984. – № 6. – С. 169–171.
33. История Белоруссии / редкол.: В.М. Лебедева (отв. ред.) М.В. Довнар-Запольский [и др.]. – 2 изд. – Минск : Беларусь, 2005. – 679 с.
34. История рабочего класса Белорусской ССР : в 4 т. – Минск, 1984.
35. Ігнаценка, А. Беларусь у гады рэвалюцыі 1905–1907 гг. / А. Ігнаценка // Народная асвета. – 1965. – № 1. – С. 53–58.
36. Ігнаценка, І. Кастрычніцкая рэвалюцыя на Беларусі / І. Ігнаценка // Беларускі гістарычны часопіс. – 1997. – № 4. – С. 25–33.
37. Калинин, П. Партизанская республика / П. Калинин. – Минск : Беларусь, 1973. – 158 с.

38. Канстытуцыя (Асноўны закон) Рэспублікі Беларусь // Звязда. – 1994. – 30 крас.
39. Кісялёў, Д. Мінская ваенная акруга ў гады Першай сусветнай вайны / Д. Кісялёў // Беларускі гістарычны часопіс. – 2006. – № 2. – С. 18–22.
40. Кіштымаў, А. Эканамічнае жыццё Беларусі ў першай пал. XX ст. / А. Кіштымаў // Настаўніцкая газета. – 1996. – 13 ліп. – С. 5.
41. Костюк, М.П. Коллективизация: как это было / М.П. Костюк // Политический собеседник. – 1988. – № 4. – С. 13–15.
42. Круталевич, В.А. История Беларуси : становление национальной державности (1917–1922) / В.А. Круталевич. – 2 изд. – Минск : Право и экономика, 2003. – 592 с.
43. Круталевич, В.А. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі (1917–1945) / В.А. Круталевич, І. А. Юхо. – Мінск : Бел. навука, 1998. – 238 с.
44. Кухарев, Б.Е. Сельское хозяйство Западной Белоруссии (1919–1939 г.) / Б.Е. Кухарев. – Минск : Выш. школа, 1975. – 157 с.
45. Ладысеў, У.Ф. На пераломе эпох : станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917–1920 гг.) / У.Ф. Ладысеў, П. І. Брыгадзін. – Мінск : БДУ, 1999. – 128 с.
46. Літвін, А., Мінскае падполле : Факты і міфы аднаго пошуку / А. Літвін, М. Шумейка // Звязда. – 1998. – 4 крас.
47. Лосинский, Н.Б. Революционно-демократическое движение в Беларуси (1870–1884) / Н.Б. Лосинский. – М. , 1983.
48. Лукашенко, А.Г. Проблемы социо-культурной сферы на современном этапе / А.Г. Лукашенко // Савецкая Беларусь. – 1995. – 8 декабаря.
49. Луцкевіч, А. За дваццаць пяць гадоў (1903–1928): Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацый (Беларуская рэвалюцыйная грамада, БСГ) / А. Луцкевіч. – Вільна , 1928.
50. Луцицкий, И. К вопросу о распространении марксизма в Белоруссии (80–90-е гг. XIX в.) / И. Луцицкий // Коммунист Белоруссии. – 1953. – № 12. – С. 59–72.
51. Лыч, Л. З нацыянальнага жыцця Беларусі (верасень 1943 – май 1945 гадоў) / Л. Лыч // Польшча. – 1994. – № 8. – С. 198–214.
52. Марчанка, І.Я. Аднаўленне індустрыі Беларусі ў пасляваенныя гады: вопыт і праблемы / І.Я. Марчанка // Гістарычная навука і гістарычная адукацыя ў РБ. – Ч. 1. – Мінск, 1994. – С. 219–225.
53. Мезга, М. Мяжа канфрантацыі (Беларусь у складзе Польшчы 1921–1939) / М. Мезга // Беларуская мінуўшчына. – 1996. – № 2. – С. 19–31.
54. Механизмы торможения: истоки, действия, пути преодоления. – Минск, 1989.
55. Мікула, Я.І. НЭП і калгаснае будаўніцтва ў Беларусі ў 1921–1929 гг. / Я.І. Мікула // Вес. акад. навук БССР. – 1990. – № 6. – С. 15–17.
56. Мясникович, М. О некоторых вопросах государственной экономической политики на современном этапе / М. Мясникович // Финансы. Учет. Аудит. – 1994. – № 4. – С. 15–17.
57. На пороге кризиса: Нарастание застойных явлений в партии и обществе. – М., 1990.
58. Народники в Белоруссии // Нёман. – 1996. – № 10. – С. 147–152.
59. Нарысы гісторыі Беларусі : у 2 ч. / рэдкал.: М.П. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 1994. – Ч. 1. – 527 с.

60. Органы местного управления и самоуправления на территории Беларуси (IX век – 30-е годы XX века): пособие / Э. М. Савицкий [и др.]; под общ. ред. С. Н. Ходина. Минск: БГУ, 2019. – 199 с.
61. Панюціч, В.П. Аб развіцці капіталізму ў сельскай гаспадарцы Беларусі ў пач. XX ст. (1900–1914 гг.) / В.П. Панюціч // Весці АН БССР. – Сер. грамад. навук. – 1964. – № 3. – С. 75–83.
62. Радзік, Р. Прычыны слабасці нацыятворчага працэсу беларусаў у XIX–XX ст. / Р. Радзік // Беларускі гістарычны агляд. – 1995. – Т. 2, – сш. 2. – С. 195–229.
63. Разенблат, Я. Дзейнасць Бунда на тэрыторыі Беларусі ў 1897–1900 гг. / Я. Разенблат // Беларусіка кн. 4. – Мінск, 1995. – С. 81–85.
64. Раманоўскі, І.Ф., Жаркоў, М.Г. Барацьба народных мас Беларусі супраць самадзяржаўя ў рэвалюцыі 1905–1907 гг. / І.Ф. Раманоўскі // Веснік БДУ. Сер. 3. Гісторыя. – 1995. – № 2. – С. 6–10.
65. Розенблат, Е.С., Еленская, И.Э. Пинские евреи. 1939–1944 гг. – Брест, 1997.
66. Сорокин, А.А. Аграрный вопрос в Западной Белоруссии (1920–1939 г.) / А.А. Сорокин. – Минск : Наука и техника, 1968. – 138 с.
67. Сташкевіч, М. Перадумовы і працэс стварэння паліт. партый Беларусі (кан. XIX – люты XX г.) / М. Сташкевіч // Беларускі гістарычны часопіс. – 1999. – № 3. – С. 18–23.
68. Сувалова, Е.Н. История общественных движений и политических партий : уч. пособие / Е.Н. Сувалова. – Минск, 2004.
69. Сушанов, М. Опыт – сын ошибок трудных: село при НЭПе / М. Сушанов // Финансы. Учет. Аудит. – 2000. – № 5. – С. 21–23.
70. Сямашка, Я.І. Армія Краёва на Беларусі / Я.І. Сямашка. – Мінск, 1994.
71. Талапина, С. Невнимание к культуре не проходит бесследно / С. Талапина // Навіны БАН. – 1991. – 25 сент. – С. 12–14.
72. Тимохович, И.В. Битва за Белоруссию. 1941–1944 / И.В. Тимохович. – Минск : Беларусь, 1994. – 120 с.
73. Титок, В.А. Рабочее движение на железных дорогах Белоруссии в кон. XIX – нач. XX в. / В.А. Титок // Вопр. истории БССР. Вып. 37. – 1969. – С. 121–141.
74. Трушков, В. Культ личности: размышления об истоках / В. Трушков // Диалог. – 1999. – № 12. – С. 25–27.
75. Туронак, Ю. Белоруссия во время немецкой оккупации / Ю. Туронак // Неман. – 1991. – № 10. – С. 133–160.
76. Улашчык, М. Бежанства / М. Улашчык // Спадчына. – 2001. – № 3. – С. 211–218.
77. Факторович, А.А. Крах аграрной политики немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии / А.А. Факторович. – Минск : Наука и техника, 1979. – 200 с.
78. Ходзін, С. Асаблівасці НЭП на Беларусі / С. Ходзін // Гісторыя. Праблемы выкладання. – 1997. – № 1. – С. 29–36.
79. Церашковіч, П.У. Этнаканфесіянальная палітыка расейскай адміністрацыі ў фарміраванні беларускай свядомасці ў другой палове XIX – пачатку XX ст. / П.У. Церашковіч // Наш радавод. – кн. 4. Ч. 3. – Гродна, 1992.
80. Цуба, М. Беларускі нацыянальны рух на пач. XX ст. / М. Цуба // Беларускі гістарычны часопіс. – 1996. – № 1. – С. 182–192.

81. Чаквин, И.В. Терешкович, П.В. Из истории становления национального самосознания белорусов (XIV – начало XX в.) / И.В. Чаквин [и др.] // Советская этнография. – 1990. – № 6.
82. Чыкалаў, Р., Чыкалава, У. Лібералізм у XIX – пач. XX ст. / Р. Чыкалаў // У дапамогу педагогу : Гісторыя. – 1998. – № 1. – С. 8–15.
83. Шаркоў, А. Выкарыстанне працы ваеннапалонных і інтэрніраваных у аднаўленні народнай гаспадаркі Беларусі / А. Шаркоў // Беларускі гістарычны часопіс. – 1998. – № 2. – С. 71–79.
84. Шыбека, З. Ці былі кулакі на Беларусі ? / З. Шыбека // Літаратура і мастацтва. – 1991. – 22 сак. – С. 19–23.
85. Эканамічная гісторыя Беларусі : курс лекцый / В.І. Галубовіч [і інш.]; пад агул. рэд. В.І. Галубовіча. – Мінск : Экаперспектыва, 1993. – 288с.
86. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : ў 6 т. – Мінск, 1993, 1994, 1996, 1997.
87. Яцкевіч, І. ППС на Беларусі / І. Яцкевіч // Беларуская мінуўшчына. – 1997. – № 4. – С. 18–22.

ИСТОРИЯ АЗИИ И АФРИК В СРЕДНИЕ ВЕКА

1. Азимджанова, С.А. Государство Бабура в Кабуле и Индии / С.А. Азимджанова. – М., 1977. – 176 с.
2. Акимкин, Н.Л. Практикум по истории стран Зарубежного Востока (Индия. Иран. Турция) / Н.Л. Акимкин, И.А. Люксембург. – М., 1963. – 145 с.
3. Али, Г. Дневник похода Тимура в Индию / Г. Али. – М., 1958. – 208 с.
4. Антонова, К.А. История Индии / К.А. Антонова. – М., 1973. – 558 с.
5. Бабур, З. Бабур-Намэ / З. Бабур. – Ташкент, 1958. – 248 с.
6. Берзин, Э.О. Юго-Восточная Азия в XIII–XVI вв. / Э.О. Берзин. – М., 1982. – 337 с.
7. Бернштам, А.Н. Очерк истории гуннов / А.Н. Бернштам. – Л., 1951. – 262 с.
8. Бернье, Ф. История последних политических переворотов при дворе Великого Могола / Ф. Бернье. – М., 1936. – 558 с.
9. Бируни. Сборник. – М., 1950. – 333 с.
10. Большаков, О.Г. Средневековый город Ближнего Востока (VII–сер. XIII вв.) / О.Г. Большаков. – М., 1984. – 345 с.
11. Босворт, К.Э. Мусульманские династии. Справочник / К.Э. Босворт. – М., 1971. – 324 с.
12. Вельгус, В.А. Известия о странах и народах Африки и морские связи в бассейнах Тихого и Индийского океанов (Китайские источники до XI в.) / В.А. Вельгус. – М., 1978. – 302 с.
13. Греков, И.Б. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы XIV–XVI вв. / И.Б. Греков. – М., 1963. – 346 с.
14. Гумилев, Л.Н. В поисках вымышленного царства / Л.Н. Гумилев. – М., 1997. – 243 с.
15. Гумилев, Л.Н. Гунны в Китае / Л.Н. Гумилев. – СПб., 1994. – 330 с.
16. Гумилев, Л.Н. Древняя Русь и Великая степь / Л.Н. Гумилев. – М., 1989. – 766 с.

17. Гумилев, Л.Н. Тысячелетие вокруг Каспия / Л.Н. Гумилев. – М., 1997. – 447 с.
18. Древности и средневековые народы Средней Азии. – М., 2002. – 272 с.
19. Заборов, М.А. Крестовые походы / М.А. Заборов. – М., 1956. – 287 с.
20. Заборов, М.А. Крестоносцы на Востоке / М.А. Заборов. – М., 1980. – 272 с.
21. Заходер, Б.Н. История восточного средневековья / Б.Н. Заходер. – М., 1944. – 152 с.
22. Ибн Сина. – М., 1969. – 796 с.
23. Иванов, М.С. Очерк истории Ирана / М.С. Иванов. – М., 1952. – 467 с.
24. Иванов, Н.А. Османское завоевание арабских стран (1516–1574) / Н.А. Иванов. – М., 1984. – 237 с.
25. Историография стран Востока (проблемы феодализации) : сб. / под ред. Ф.Н. Ацамба. – М., 1977. – 397 с.
26. Чингиз-хан // Историческая энциклопедия. – М., 1976. – Т. 16. – С. 509.
27. История Мар Ябаллахи III и Рабан Саумы (Хулагиды и Сирия). – М., 1958. – 162 с.

ИСТОРИЯ НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ

1. Арзаканян, М.Ц. Политическая история Франции XX века : учеб. пособие для вузов / М.Ц. Арзаканян. – М. : Высшая школа, 2003. – 157 с.
2. Арказян, М.Ц. История Франции : учебник для вузов / М.Ц. Арказян, А.В. Ревякин, П.Ю. Уваров. – 2-е изд., испр. – М. : Дрофа, 2007. – 474 с.
3. Всеобщая история в таблицах и схемах. – М. : Лист, 2003. – 160 с.
4. Иванян, Э.А. История США : учеб. пособие. – 2-е изд., испр. / Э.А. Иванян. – М. : Дрофа, 2006. – 572 с.
5. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век : учебник для студ. высших учеб. заведений : в 2 ч. / под ред. А.М. Родригеса и М.В. Пономарева. – М. : ВЛАДОС, 2001. – Ч. 1 : 1900–1945. – 464 с.
6. Козенко, Б.Д. История США : учеб. пособие / Б.Д. Козенко. – Самара : Изд-во ин-та повышения квалификации и переподготовки работников образования, 1994. – 480 с.
7. Сивачев, Н.В. Новейшая история США (1917–1972 гг.) / Н.В. Сивачев, Е.Ф. Язьков. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 336 с.
8. Иванян, Э.А. История США : пособие для вузов / Э.А. Иванян. – 3-е изд. – М. : Дрофа, 2008. – 571 с.
9. Пономарев, М.В. Новая и новейшая история стран Европы и Америки : практическое пособие : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений : в 3 ч. / М.В. Пономарев, С.Ю. Смирнов. – М. : ВЛАДОС, 2000. – Ч. 2. – 288 с.
10. Пономарев, М.В. Новая и новейшая история стран Европы и Америки : практическое пособие : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений : в 3 ч. / М.В. Пономарев, С.Ю. Смирнов. – М. : ВЛАДОС, 2000. – Ч. 3. – 384 с.
11. История новейшего времени стран Европы и Америки: 1918–1945 гг. : учебник для студ. вузов по спец. «История» / Л.С. Белоусова, И.В. Григорьева, В.П. Смирнов [и др.] / под ред. Е.Ф. Язькова. – М. : Простор, 2004. – 556 с.

12. Смирнов, В.П. Новейшая история Франции. 1918–1975 : учеб. пособие / В.П. Смирнов. – М. : Высшая школа, 2001. – 376 с.
13. Язьков, Е.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время (1918–1945 гг.) : курс лекций / Е.Ф. Язьков. – 3-е изд., дораб. – М. : Изд-во МГУ, 2006. – 349 с.
14. Агаев, С.Л. Иран между прошлым и будущим. События, люди, идеи / С.Л. Агаев. – М. : Политиздат, 1987. – 319 с.
15. Агаев, С.Л. Иран: рождение республики / С.Л. Агаев. – М. : Политиздат, 1984. – 336 с.
16. Агарышев, А. Гамаль Абдель Насер / А. Агарышев. – М. : Молодая гвардия, 1979. – 208 с.
17. Арабский мир. Три десятилетия независимого развития. – М. : Политиздат, 1990. – 420 с.
18. Бикс, Г. Хирохито и создание современной Японии / Г. Бикс. – М. : АСТ, 2002. – 576 с.
19. Благодатов, А.В. Записки о китайской революции 1925–1927 / А.В. Благодатов. – М. : Наука, 1975. – 277 с.
20. Бузов, В.И. История современного Востока XX–XXI вв.: страны и правители : учеб. пособие для вузов / В.И. Бузов. – М. ; Ростов н/Д : МарТ, 2008. – 576 с.
21. Васильев, А. Исторические корни терроризма / А. Васильев, В. Гараев // Азия и Африка сегодня. – 2008. – № 4. – С. 32–39.
22. Васильев, Л.С. История Востока : учебник для вузов : в 2 т. / Л.С. Васильев. – М. : Высшая школа, 2005. – Т. 1. – 307 с.; Т.2. – 310 с.
23. Гачичеладзе, Р.Г. Турция / Р. Г. Гачичеладзе. – М. : Мысль, 1983. – 125 с.
24. Гельбрас, В.Г. КНР. Поиск новой модели / В.Г. Гельбрас // Азия и Африка сегодня. – 2009. – № 9. – С. 3–9.
25. Гоголев, К.Н. Индия, Китай, Япония : учеб. пособие / К.Н. Гоголев. – М. : Айрис-Пресс, 2004. – 320 с.
26. Горев, А. Махатма Ганди / А. Горев. – М. : Международные отношения, 1989. – 376 с.
27. Горев, А. Неру / А. Горев, В. Зимянин. – М. : Молодая гвардия, 1980. – 416 с.
28. Гусева, Н.Р. Индия: общество и традиции / Н.Р. Гусева. – М. : Наука, 1990. – 64 с.
29. Гушер, А.И. Афганский капкан / А.И. Гушер // Азия и Африка сегодня. – 2009. – № 1. – С. 7–14.
30. Дубнов, С.М. Краткая история евреев / С.М. Дубнов. – Ростов н/Д : Феникс, 1997. – 576 с.
31. Захаренко, И.А. Изучение Востока уроженцами Беларуси : монография / И.А. Захаренко. – Минск : Экоперспектива, 2006. – 486 с.
32. Иванов, М.И. Япония в годы войны / М.И. Иванов. – М. : Наука, 1978. – 256 с.
33. Иванов, М.С. Новейшая история Ирана / М.С. Иванов. – М. : Мысль, 1985. – 255 с.
34. Ислам : энцикл. словарь / АН СССР. Ин-т востоковедения / Под ред. Г.В. Милославского. – М. : Наука, 1991. – 311 с.

35. Ислам и общественное развитие в начале XXI века / Отв. ред. В.Я. Белокриницкий [и др.]. – М. : Крафт+, 2005. – 496 с.
36. История Афганистана: документальное исследование / Авт.-сост. С. Шумов. – М. : Крафт+, 2002. – 236 с.
37. История Китая : учеб. пособие / Л.С. Васильев [и др.]. – М. : Изд-во МГУ : ОНИКС XXI век, 2004. – 752 с.
38. История стран Азии и Африки в новейшее время : учебник для исторических факультетов вузов : в 2 ч. / ред. М.Ф. Юрьев. – М. : Изд-во МГУ. – 1979. – Ч. 2: 1945–1977. – 1979. – 404 с.
39. История Тропической и Южной Африки. 1918–1988 / Отв. ред. А.Б. Давидсон. – М. : Наука, 1989. – 412 с.
40. Кузнецов, Ю.Ф. История Японии / Ю.Ф. Кузнецов, Г.Б. Навлицкая, И.М. Сырицын. – М., 1988. – 432 с.
41. Куприн, А. Алжир. Долгое противостояние / А. Куприн // Азия и Африка сегодня. – 2004. – № 8. – С. 22–27.
42. Миллер, А.Ф. Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории / А.Ф. Миллер. – М. : Наука, 1983. – 286 с.
43. Мирский, Г.И. Роль армии в политической жизни стран «третьего мира» / Г.И. Мирский. – М. : Наука, 1989. – 198 с.
44. Нечитайло, Д.А. Грядет ли «век терроризма» и какова роль радикального исламизма в этом историческом процессе? / Д.А. Нечитайло // Азия и Африка сегодня. – 2009. – № 3. – С. 27–38.
45. Новейшая история стран Азии и Африки : XX век : учебник для вузов : в 3 ч. / Под ред. А.М. Родригеса. – М. : ВЛАДОС. – 2003. – Ч. 1 : 1900–1945. – 2003. – 368 с.
46. Новейшая история стран Азии и Африки : XX век : учебник для вузов : в 3 ч. / Под ред. А.М. Родригеса. – М. : ВЛАДОС. – 2003. – Ч. 2 : 1945–2000. – 2004. – 320 с.
47. Новейшая история стран Азии и Африки : XX век : учебник для вузов : в 3 ч. / Под ред. А.М. Родригеса. – М. : ВЛАДОС. – 2003. – Ч. 3 : 1945–2000. – 2004. – 272 с.
48. Новейшая история арабских стран (1917–1966) / Отв. ред. Д.Р. Вобликов. – М. : Наука, 1967. – 658 с.
49. Новейшая история арабских стран Азии / Под ред. И.М. Дижур, В.М. Григорьевой. – М. : Наука, 1988. – 664 с.
50. Новейшая история Афганистана : академ. справочник. – М. : «Восточная литература» РАН, 1993. – 348 с.
51. Новейшая история Китая: 1917–1970 гг. – М. : Мысль, 1972. – 437 с.
52. Рава, Э. Северная Африка на пути к независимости / Э. Рава. – М. : Соцэкгиз, 1960. – 218 с.
53. Рыжов, К.В. Мусульманский Восток XV–XX вв. / К.В. Рыжов. – М. : Вече, 2004. – 544 с.
54. Старченков, Г. Турция. Параметры «экономического чуда» / Г. Старченков // Азия и Африка сегодня. – 1992. – № 9. – С. 9–15.

55. Тихвинский, С.Л. История Китая и современность / С.Л. Тихвинский. – М. : Наука, 1976. – 359 с.
56. Тихонов, Ю. Афганистан: мятеж в Хосте 1924–1925 гг. / Ю. Тихонов // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 9. – С. 74–78.
57. Ткаченко, А. Проблемы модернизации арабского мира / А. Ткаченко // Азия и Африка сегодня. – 2004. – № 4. – С. 31–35.
58. Трошин, Ю.А. История стран Азии и Африки в новейшее время (1918–2000) : учеб. пособие для вузов / Ю.А. Трошин. – М. : Весь мир, 2004. – 608 с.
59. Турецкая республика : справочник. – М. : Наука, 1990. – 384 с.
60. Турция 94 // Азия и Африка сегодня. – 1994. – № 2.
61. Факты об Израиле / Н. Мораг, М. Фельбер. – Иерусалим : Ахо-ва-пресс, 1999. – 286 с.
62. Юрлов, Ф. Индия: опыт реформ и модернизации / Ф. Юрлов // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 5. – С. 2–8.
63. Яковлев, М.И. 17 лет в Китае / М.И. Яковлев. – М. : Политиздат, 1981. – 320 с.
64. Браво, Леопольдо Альфредо. Конфликт в Южной Атлантике. 25 лет
65. Бразилия – «тропический гигант» на подъеме. – М. : ИЛА РАН, серия «Саммит», 2011. – 120 с.
66. Венесуэла: Боливарианская революция на новом этапе. – М. : ИЛА РАН, серия «Саммит», 2007. – 44 с.
67. Венесуэла: практика «боливарианского проекта» (результаты и риски). – М. : ИЛА РАН, серия «Саммит», 2011. – 143 с.
68. Гавриков, Ю.П. Куба: страницы истории / Ю.П. Гавриков. – М. : Наука, 1979. – 168 с.
69. Гончарова, Т.В. Индейская Америка: города и люди / Т.В. Гончарова. – М. : Наука, 2003. – 172 с.
70. Гончарова, Т.В., Стеценко, А.К., Шемякин, Я.Г. Универсальные ценности и цивилизационная специфика Латинской Америки / Т.В. Гончарова, А.К. Стеценко, Я.Г. Шемякин. – М. : ИЛА РАН, 1995. – Кн. 1. – 145 с.; Кн. – 2. – 168 с.
71. Давыдов, В.М. Бобровников, А.В. Роль восходящих гигантов в мировой экономике и политике (шансы Бразилии и Мексики в глобальном измерении) / В.М. Давыдов, А.В. Бобровников. – М. : ИЛА РАН, 2009. – 234 с.
72. Доценко, В.Р. История музыки Латинской Америки XVI – XX веков / В.Р. Доценко. – М. : Музыка, 2010. – 368 с.
73. Интеграционные процессы в Латинской Америке: состояние и перспективы. – М. : Аналитические тетради ИЛА РАН, 2012. – Вып. 22. – 126 с.
74. История Латинской Америки. Вторая половина XX века / Отв. ред. Е.А. Ларин. – М. : Наука, 2004. – 607 с.
75. Казаков, В.П. Политическая история Аргентины / В.П. Казаков. – М. : Высшая школа, 2007 г. – 168 с.
76. Кастро, Ф. Фидель Кастро. Моя жизнь. Биография на два голоса / Ф. Кастро, И. Рамоне. – М. : РИПОЛ классик, 2009. – 784 с.

- 77.Коваль, Б.И. Бразилия вчера и сегодня / Б.И. Коваль. – М. : Наука, 1975. – 175 с.
- 78.Коваль, Б.И. Трагическая героика XX века. Судьба Луиса Карлоса Престеса / Б.И. Коваль. – М. : Наука, 2005. – 349 с.
- 79.Колумбия: обнадеживающие перемены. – М. : ИЛА РАН, серия «Саммит», 2011. – 121 с.
- 80.Королев, Ю.Н., Кудачкин, М.Ф. Латинская Америка: революции XX в. / Ю.Н. Королев. – М. : Политиздат, 1986. – 349 с.
- 81.Куба: новый этап адаптации. – М. : ИЛА РАН, серия «Саммит», 2011. – 116 с.
- 82.Культура Латинской Америки. Проблема национального и общерегионального / Отв. ред. Кузьмишев В.А. – М. : Наука, 1990. – 176 с.
- 83.Культура Латинской Америки: Энциклопедия / Отв. ред. Пичугин П.А. – М. : РОССПЭН, 2000. – 744 с.
- 84.Ларин, Е.А. Всеобщая история: латиноамериканская цивилизация.: Учеб. пособие / Е.А. Ларин. – М. : Высш. шк., 2007. – 494 с.
- 85.Ларин, Е.А. Политическая история Кубы XX века: Учеб. пособие / Е.А. Ларин. – М. : Высш. шк., 2007. – 182 с.
- 86.Латиноамериканские диаспоры в США / Отв. ред. Коваль Б.И. – М. : Наука, 2003. – 280 с.
- 87.Латиноамериканская политика США, 80-е годы (Гвоздарев Б.И. и др.). – М. : Наука, 1990. – 131 с.
- 88.Латинская Америка в современной мировой политике / Отв. ред. Давыдов В.М. – М. : Наука, 2009. – 581 с.
- 89.Латинская Америка: Испытания демократии. Векторы политической модернизации / Отв. ред. Чумаков М.Л. – М. : ИЛА РАН, 2009. – 704 с.
- 90.Латинская Америка: социальные вызовы и политические процессы / Отв. ред. Б.И. Коваль. – М. : ИЛА РАН, 2008. – 164 с.
- 91.Латинская Америка XX века: социальная антропология бедности / Отв. ред. Б.И. Коваль. – М. : Наука, 2006. – 287 с.
- 92.Латино-Карибская Америка в контексте глобального кризиса / Отв. ред. Давыдов В.М. – М. : ИЛА РАН, 2012. – 258 с.
- 93.«Левый поворот» в Латинской Америке / Отв. ред. Сударев В.П. – М. : ИЛА РАН, 2007. – 216 с.
94. Мартынов, Б.Ф. Бразилия – гигант в глобализирующемся мире / Б.Ф. Мартынов. – М. : ИЛА РАН, Наука, 2008. – 340 с.
- 95.Никарагуа: сандинисты снова у власти. – М. : ИЛА РАН, 2008. – 63 с.
- 96.Новая краткая история Мексики. – М. : ИЛА РАН, 2008. – 292 с.
- 97.Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: в 2 ч. / под ред. А.М. Родригеса, М.В.Пономарева. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – Ч. 1: 1900–1945. – 464 с.
- 98.Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: в 3 ч. / под ред. А.М. Родригеса, М.В.Пономарева. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2004. – Ч. 3: 1945–2000. – 256 с.

99. Окунева, Л.С. Бразилия: особенности демократического проекта / Л.С. Окунева. – М. : МГИМО-Университет, 2008. – 235 с.
100. Пичугин, П.А. Аргентинское танго / П.А. Пичугин. – М. : Музыка, 2010. – 264 с.
101. Савин, В.М. Единство славян СССР и Латинской Америки в борьбе против фашизма / В.М. Савин // Латинская Америка. – 2000. – № 5. – С. 74–81.
102. Строганов, А.И. Латинская Америка в XX веке: пособие для вузов / А.И. Строганов. – М. : Дрофа, 2002. – 416 с.
103. Сударев, В.П. Взаимозависимость и конфликт интересов: США и Латинская Америка (вторая половина XX века) / В.П. Сударев. – М. : ИЛА РАН, 2000. – 360 с.
104. Сударев, В.П. Две Америки после окончания «холодной войны» / В.П. Сударев. – М. : Наука, 2004. – 208 с.
105. Сударев, В.П. Межамериканская система: генезис и эволюция (конец XIX – начало XXI веков) : учеб. пособие для вузов. – М. : МГИМО-Университет, 2008. – 314 с.
106. Тайбо II, И.П. Гевара по прозвищу Че / И.П. Тайбо II. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 800 с.
107. Трансграничный терроризм: угрозы безопасности и императивы международного сотрудничества (латиноамериканский вектор) / Отв. ред. Б.Ф. Мартынов. – М. : Наука, 2006. – 237 с.
108. Человек и общество в современной латиноамериканской цивилизации / Отв. ред. Коваль Б.И. – М. : ИЛА РАН, Аналитический тетради. – Вып. 10. – 2000. – 133 с.
109. Челядинский, А. А. Белоруссия открывает окно в Латинскую Америку / А.А. Челядинский // Латинская Америка. – 2008. – № 4. – С. 55–64.
110. Чили: от диктатуры к демократии. – М. : Наука, 1991. – 182 с.
111. Чумакова, М.Л. Колумбийская драма : разлом общества, эскалация террора, поиски мира. – М. : ИЛА РАН, 2002. – 288 с.
112. Шелешнева-Солодовникова, Н.А. Латиноамериканское искусство сквозь призму постмодернизма / Н.А. Шелешнева-Солодовникова. – М. : ИЛА РАН, 2008. – 132 с.
113. Шемелин, Ю.Н. Панама – стратегический транспортный и торгово-финансовый узел / Ю.Н. Шемелин. – М. : ИЛА РАН, серия «Саммит», 2007. – 68 с.

ИСТОРИЯ ЮЖНЫХ И ЗАПАДНЫХ СЛАВЯН

1. Взаимодействия и конфликты на конфессионально и этнически смешанных территориях Центральной и Восточной Европы 1517–1918.– М.; СПб. : Нестор-История, 2016. – 344 с.
2. Грабеньски, В. История польского народа / В. Грабеньски. – Минск: Минская фабрика цветной печати, 2006. – 800 с.
3. Довгяло, М.С. Политическая история зарубежных славянских стран новейшего времени: справочник / М.С. Довгяло. – Минск : Тетра Системс, 2006. – 272 с.

4. История государства и права славянских народов : учеб. пособие / Авт.-сост. И.Н. Кузнецов. – М. : Новое знание, 2004. – 587 с.
5. История и культура Болгарии. К 1300-летию образования Болгарского государства / АН СССР, Ин-т славяноведения ; редкол.: А.А. Улунян (отв. ред.) [и др.]. – М. : Наука, 1981 г. – 370 с.
6. История южных и западных славян : в 2 т. Учебник. Т.1. Средние века и Новое время / Под ред. Г.Ф. Матвеева и З.С. Ненашевой. – 3-е издание, испр. и доп. – М. : Изд-во МГУ: Изд-во «Печатные традиции», 2008. – 688 с.
7. История южных и западных славян : в 2 т. Учебник. Т. 2: Новейшее время / Под ред. Г.Ф. Матвеева, З.С. Ненашевой. – 3-е издание, испр. и доп. – М. : Изд-во МГУ: Изд-во «Печатные традиции», 2008. – 368 с.
8. История южных славян с древнейших времен до 1914 г. Учебное пособие. – Минск, 2005. – 203 с.
9. История культуры южных и западных славян. В 3-х ч. Ч. 1: с древнейших времен до начала XVII в. / А.П. Сальков, О.А. Симакова, Д.И. Лазарева. – Минск, 2008. – 295 с.
10. История, язык, культура Центральной и Юго-Восточной Европы в национальном и региональном контексте: К 60-летию Константина Владимировича Никифорова. – М., 2016. – 640 с.
11. Лукьянов, П.Г. Новейшая история стран Центральной и Восточной Европы (1944–2000 гг.) : учеб. пособие / П.Г. Лукьянов. – Могилев, МГУ им. А.А. Кулешова, 2002. – 354 с.
12. Лыкошина Л. С. «Польско-польская война»: Политическая жизнь современной Польши / Л.С. Дыкошина. – М., 2015. – 258 с.
13. Матвеева, К.Т. Австрийские Габсбурги и сословия в начале XVII в. / К.Т. Матвеева. – М. : Индрик, 2002. – 279 с.
14. Мейер, М.С. Османская империя в XVIII в. Черты структурного кризиса / М.С. Мейер. – М. : Наука, 1991. – 263 с.
15. Нарыс гісторыі Польскай дзяржавы і народа: X – XXI стст. / Рэд. і ўклад. М. Семаковіч, пер. з польск. Г. Цішук. – Варшава: Выд-ва “Demart Sp. z o. o.”, 2005. – 312 с.
16. Никифоров К. В. Сербия на Балканах. XX век / К.В. Никифоров. – М.: Издательство «Индрик», 2012. – 176 с.
17. Проблемы стран юго-восточной Европы: политика, культура, историография : сб. науч. ст. / АН МССР, Ин-т истории им. Я.С. Гросула ; редкол.: И.Э. Левит (отв. ред.) [и др.]. – Штинца, 1989. – 256 с.
18. Революции и реформы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы: 20 лет спустя. – М.: РОССПЭН, 2011. – 776 с.
19. Петросян, Ю.А. Османская империя : могущество и гибель. Исторические очерки / Ю.А. Петросян. – М. : Наука, 1990. – 280 с.
20. Польша в XX веке. Очерки политической истории / Отв. ред. А.Ф. Носкова. – М.: Изд-во «Индрик», 2012. – 952 с.
21. Фрайденберг, М.М. Дубровник и Османская империя / М.М. Фрайденберг. 2-е издание : перераб. и доп. – М. : Наука, 1989. – 303 с.
22. Фрейдзон, В.И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до

- образования республики (1991 г.) / В.И. Фрейдзон. СПб. : «Алетейя», 2001. – 298 с.
23. Центральная и Юго-Восточная Европа. Конец XX – начало XXI вв. Аспекты общественно-политического развития. Историко-политологический справочник. – М.; СПб.: Нестор-История, 2015. – 480 с.
  24. Часноўскі, М.Э. Постсацыялістычныя краіны на шляху пераўтварэнняў і еўрапейскай інтэграцыі : вучэб. дапам. / М. Э. Часноўскі. – Мінск : Веды, 1997. – 120 с.
  25. Часноўскі, М.Э. Краіны Сярэдняй Еўропы ў 1990-я гг. : у 2 ч. Ч. 2 : Сістэмныя пераўтварэнні : Вучэб. дапаможнік / М.Э. Часноўскі. – Мінск : БДУ, 2002. – 150 с.
  26. Шумов, С. История Сербии и Черногории. Босния и Герцеговина, Македония, Словения, Хорватия / С. Шумов, А. Андреев. – М.: «Евролинц», 2002. – 496 с.
  27. Югославия в XX веке: Очерки политической истории. – М.: «Индрик», 2011. – 888 с.

ИСТОРИЯ ПЕРВОБЫТНОГО ОБЩЕСТВА

1. Историй первобытного общества. Эпоха классового образования. – М., 1988.
2. История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. – М., 1983.
3. Этнаграфія Беларусі: Энцыкл. Мінск : БелСЭ, 1989. – 575 с.
4. Токарев, С.А. Религия в истории народов мира. / С.А. Токарев – М., 1986. – 576 с.
5. Токарев, С.А. Ранние формы религии. / С.А. Токарев – М., 1990. – 622 с.
6. Уайт, Д.М. Индейцы Северной Америки. Быт, религия, культура. М., 2006.
7. Фрезер, Д.Д. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. / Д.Д. Фрезер – М.: Политиздат, 1980. 831 с.
8. Чебоксаров, Н. Н., Народы. Расы. Культуры. / Н.Н. Чебоксаров, И.А. Чебоксарова. – М., 1985. – 272 с.
9. Чеснов, Я.В. Лекции по исторической этнологии. М., 1998. – 400 с.
10. Шпажников, Г.А. Религии стран Африки, М., 1981. – 365 с.
11. Тегако, Л.И., Основы антропологии и экологии человека. / Л.И. Тегако, И.И. Саливон – Минск, 1997. – 272 с.
12. Токарев, С. А. Истоки зарубежной этнографии./ С.А. Токарев – М., 1978. – 352 с.
13. Токарев, С.А. Истоки этнографической науки (до середины XIX в.): (до середины XIX в.) / С. А. Токарев. – Москва : Наука, 1978. – 167 с.
14. История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. – М., 1983.

ИСТОРИЯ РОССИИ И УКРАИНЫ

1. Борисенко, В.Й. Курс української історії. / В.Й. Борисенко – Київ, 1998. – 615 с.

2. Верт, Н. История советского государства. 1900–1991: Пер. с фр. / Н. Верт – М.: Прогресс: Прогресс-Академия, 1992. – 480 с.
3. Волконогов, Д. Сталин: Политический портрет: В 2 кн. / Д. Волконогов – М., 1992. – 704 с.
4. Геллер, М. История Российской империи: в 3-х т. / М. Геллер – М.: МИК, 2001. – т. I – 448 с., т. II – 320 с., т. III – 304 с.
5. Греков, Б.Д. Киевская Русь. / Б.Д. Греков – М., 1953. – 569 с.
6. Грушевський, М. Історія України. / М. Грушевський – Київ, 1994. – 704 с.
7. Гумилев, Л.Н. От Руси к России: очерки этнической истории. / Л.Н. Гумилёв – М., 1992. – 201 с.
8. Загарульські Э.М. Заходня Русь: IX-XIII стст.: Вучэб. дапамож. – Мн., 1998. – 101 с.
9. Заичкин, И.А. Русская история. От Екатерины Великой до Александра II. / И.А. Заичкин, И.Н. Почкаев – М., 1994. – 765 с.
10. Земцев, Б.Н. К истории политической системы в СССР. 1917-1928. / Б.Н. Земцев – М., 1991. – 39 с.
11. Зуев, М.Н. История России. / М.Н. Зуев – М., 1998. – 206 с.
12. Зуев, М.Н. Хроника истории России IX-XX вв. / М.Н. Зуев – Изд-во Высшая школа – М., 1995. – 434 с.
13. Иловайский, Д.И. Очерки отечественной истории / Д.И. Иловайский. – М. : Мысль, 1995. – 510 с.
14. История второй мировой войны. 1939-1945: В 12 т. – М., 1973-1982.
15. История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории Советского государства. – М., 1991. – 366 с.
16. История России. XIX век : учебник для вузов: в 2 ч. – М., 2001. – 280 с.
17. История СССР с древнейших времён до конца XVIII в. – М., 1983. – 416 с.
18. Карр, Э. История Советской России. Кн. I. Т.1-2. / Э. Карр – М., 1990. – 771 с.
19. Крип'якевич, І.П. Історія України. / І.П. Крип'якевич – Львів, 1990. – 521 с.
20. Любавский, М.К. Русская история XVII-XVIII вв. / М.К. Любавский – СПб.: Лань, 2002. – 576 с.
21. Медведев, Р.А. Хрущев; Политическая биография. / Рой Медведев; ред. Семен Резник. – М., 1986. – 272 с.
22. Платонов, С.Ф. Лекции по русской истории. / С.Ф. Платонов – Петрозаводск, 1996. – 838 с.
23. Поболь, Л.Д. Проблемы славянского этногенеза : (по данным археол. источников). / Л.Д. Поболь – М. : Наука и техника, 1982. – 223 с.
24. Реабилитация: Полит. процессы 30-50-х годов / Под общ. ред. А.Н.Яковлева. – М.: Политиздат, 1991. – 461 с.: ил. – (Б-ка журн. «Известия ЦК КПСС»).
25. Рыбаков Б.А. Киевская Русь. / Б.А. Рыбаков – М., 1983. – 599 с.
26. Рыбаков, Б.А. «Мир истории». ... Начальные века русской истории. / Б.А. Рыбаков – М.: Издательство: Молодая гвардия, 1987. – 350 с.
27. Седов, В.В. Восточные славяне в VI-XIII вв. / Серия: Археология СССР. / В.В. Седов – М.: 1982. – 328 с.
28. Седов, В.В. Происхождение и ранняя история славян. / В.В. Седов – М.: Издательство «Наука», 1979. – 158 с.

- 29.Семененко, В.И. История Украины. / В.И. Семененко, Л.А. Радченко – Издательство Торсинг (Харьков), 2002. – 480 с.
- 30.Скворцова, Е.М. История Отечества. Учебник для студентов вузов. / Е.М. Скворцова, А.Н. Маркова – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.– 845 с.
- 31.Субтельний, О. Україна: історія. / О. Субтельний – Издательство: К.: Либідь, 1992. – 512 с.
- 32.Тихомиров, М.Н. Пособие для изучения Русской Правды / М.Н. Тихомиров – Москва: Издательство Московского Университета, 1953. – 192 с.
33. Третьяков, П.Н. Восточнославянские племена. / П.Н. Третьяков – М.: Изд-во АН СССР, 1953. – 312 с.
- 34.Федоров, В.А. История России. 1861–1917: Учеб. для вузов. – М.: Высш. шк., 1998.– 384 с.
- 35.Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 1. Старажытная Беларусь: Ад першапачатковага засялення да сярэдзіны XIII ст. / Рэдкал.: М.Касцюк (гал. рэд.) і інш.– Мінск: Экаперспектыва, 2007.– 351 с.
- 36.Юшков, С.В. Русская правда: Происхождение, источники, её значение. / С.В. Юшков – Издательство: М.: Зерцало – 1950. – 353 с.
- 37.Гісторыя ўсходніх славян (Расія і Украіна): VI–XIV стст. / А.А. Савіч / Вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў I курса гістарычнага факультэта. – Брэст : БрДУ імя А.С. Пушкіна, 2014. – 153 с.
- 38.Гісторыя ўсходніх славян (Расія і Украіна): VI–XIV стст. / А.А. Савіч / Электронны вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў I курса гістарычнага факультэта. – Брэст : БрДУ імя А.С. Пушкіна, 2015. – 263 с.